Безвірник

N 1
1934
січень

Харків
ДВОУ „Український робітник"

Oni korespondes

esperante

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Українського Друку", „Картковому Репертуарі" та інших покажчиках Української Книжкової Палати

ЗМІСТ

Стор.

Передова — Антирелігійна робота між двома з'їздами ВКП(б) 1

Із статті В. І. Леніна. — „Про значення войовничого матеріалізму" 9

П. Черноцов. — Філософські засновки ленінської непримиренності до релігії . . 15

І. Ельвін. — Чорна реакція в поході 23

Б. Т. — „Чи немає Толстого почитати?" 32

Л. Ч. — Недостатня відсіч 33

Здано до складання 5/I Підписано до друку 24/I

Головліт № 7578. Тир. 26025. 2 др. арк. Зам. № 8.

Папір: 1 арк., ф. 62 × 94 — 38 кг. 1 паперк. арк. — 109 т. л.

Надрук. в 2-й друкарні УПП ДВОУ. Харків, Пушкінська вул. № 40.

Безвірник

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АНТИРЕЛІГІЙНИЙ ЖУРНАЛ — ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ СПІЛКИ ВОЙОВНИЧИХ БЕЗВІРНИКІВ УКРАЇНИ

ВИХОДИТЬ РАЗ НА МІСЯЦЬ

Адреса редакції: Харків 10, 2-й Радянський пров. № 2. Тел. 4-71-94.

Січень № 1 17 рік (1934)

АНТИРЕЛІГІЙНА РОБОТА МІЖ ДВОМА З'ЇЗДАМИ ВКП(б)

XVII з'їзд партії збігається з десятиріччям з дня смерті геніального організатора і вождя ВКП(б), основоположника і вождя Комінтерну, великого вчителя трудящих всього світу — Володимира Ільїча Леніна.

Готуючись до XVII партз'їзду, вся партія, всі трудящі, весь неосяжний Радянський Союз роблять великі підсумки своєї героїчної боротьби, своїх славних перемог, здобутих за роки історичного етапу, пройденого між XVI і XVII з'їздами партії.

За цей період Радянський Союз здобув блискучі перемоги в соціалістичній індустріалізації країни, побудував величезну технічно-передову промисловість та здійснив суцільну колективізацію сільського господарства, заклав міцний фундамент соціалізму, і вступив в епоху остаточної ліквідації капіталістичних елементів і класів взагалі.

Дороговказом і зброєю в цій велетенській боротьбі партії, робітничого класу і всіх трудящих був і є ленінізм, єдине послідовно-революційне вчення нашої епохи і найгостріша зброя у боротьбі пролетаріату проти класового ворога. Провідником в цій боротьбі, найпевнішою запорукою несхибності нашої на ленінському шляху наших перемог є мудре керівництво найкращого Ленінового учня — вождя ленінської партії і Комуністичного Інтернаціоналу тов. Сталіна.

Перемога соціалізму в СРСР стала можливою лише в наслідок повного розгрому класового ворога та його опортуністичної агентури — правого і „лівацького" ухилу, контрреволюційного троцькізму і націонал-ухильників, в наслідок викриття і розгрому контрреволюціонерів підпільників і дворушників, що намагались вести контрреволюційну роботу з середини, прикриваючись партійним квитком. Пройдений шлях від XVI до XVII з'їзду партії був періодом непримирен-

ної жорстокої боротьби партії і робітничого класу проти куркульні і контрреволюціонерів, проти всього старого прогнилого і реакційного світу, в тому числі і проти релігії—ідеологічної зброї експлуататорів. Релігія та її організації й служники, як і завжди, виступали як передовий ідеологічний і організаційний загін експлуататорів і правили за вірну зброю в руках куркуля і контрреволюціонера в їхній боротьбі проти соціалізму. Тим-то антирелігійна боротьба є відповідальна ділянка класової боротьби пролетаріату, яка повинна, як учив Ленін, завжди бути підкорена конкретній практиці класового пролетарського руху.

Антирелігійний фронт зустрічає XVII з'їзд партії величезними успіхами, досягнутими в боротьбі проти релігії. Успіхи першої соціалістичної п'ятирічки підірвали найглибші коріння капіталізму в нашій країні, а разом з тим підірвали і ті коріння, що живили й тримали релігію. За ці роки в нашій країні розгорнувся бурхливий і масовий безвірницький рух, зумовлений боротьбою за соціалізм і блискучими успіхами будованого соціалізму. Мільйонні маси трудящих на досвіді своєї соціалістичної практики, своєї участі в класовій боротьбі розпізнають і викривають класову контрреволюційну роль всіх і всяких релігійних організацій і церков та їх служників, рішуче порива ють з релігією, виходять з-під впливу релігійних організацій та їх керівників і стають до лав свідомих будівників соціалізму, активних борців проти релігії.

В період цих вирішальних класових боїв релігійні організації та духівництво відверто стає на захист куркульні, мобілізує всі чорні сили, щоб релігійною проповіддю розладнати пролетарський фронт, щоб контрреволюційними діями гальмувати соціалістичний наступ. Зі скаженою люттю церковники і сектанти всіх мастей виступають проти колективізації сільського господарства, проти індустріалізації, ударництва й соцзмагання, проти хлібозаготівель, оборони країни, одне слово—проти всіх заходів партії і радянської влади. Ще свіжі в пам'яті кожного колгоспника і колгоспниці контрреволюційні провокації попів, рабинів, ксьондзів, пасторів, пресвітерів та інш. релігійних проводирів, як вони в кожному селі, на кожному кроці агітували проти колгоспів, організовували несвідомих селян розвалювати нові, незміцнілі ще колгоспи. Колгоспники пам'ятають, як під прикриттям релігійної проповіді ці вороги трудящих, щоб оборонити куркуля, залякували трудящих селян, особливо жінок, карами божими і диявольськими, інтервенцією і терором куркульні проти тих, що вступатимуть до колгоспів.

Тут ішлося про життя і смерть куркуля як класу, а значить вирішувалася доля і релігії з її релігійними організаціями і служниками. Перед смертельною загрозою ліквідації останнього експлуататорського класу—куркульні, релігійники відверто виступали на оборону куркульні. Ці відверті виступи релігійників на стороні експлуататорів розкрили очі тим трудящим, що перебували ще під релігійним впли-

вом. Отже, період між XVI і XVII з'їздами партії був етапом масового визволення трудящих од релігійних ілюзій і тенет. Ці роки в історії антирелігійної боротьби характеристичні величезними безвірницькими демонстраціями, масовим відходом від релігійних громад трудящих, що переконавшись в контрреволюційній ролі релігії, виявляли свою зненавість до неї. Від пролетарських столиць до найглухіших закутків великого Радянського Союзу трудящі, звільняючись від релігійних пут, вимітали на смітник, як непотрібний мотлох, різне релігійно-чаклунське причандалля—хрести, ікони, тори, лампадки, талеси, „святі книги" та інше. За вимогами трудящих з величезної більшості церков знято дзвони і передано на потреби індустріалізації. Варто відзначити, що цей захід одностайно підтримали і всі релігійні з трудящих прошарків. Більше третини релігійних організацій розпалися, в наслідок чого за постановами трудящих за цей час лише по УСРР закрито понад 2.000 молитовних будинків. До цього числа слід додати чималу кількість тих молитовень, що вже давно не функціонують як непотрібні, хоч закриття їх юридично не оформлено.

Закриті мракобісницькі кубла трудящі перетворюють на осередки соціалістичної культури. В колишніх молитовнях ми маємо тепер добре устатковані школи, лікарні, клуби, кіна, театри, музеї, будинки колгоспника та інш.

На сьогодні вже маємо десятки і сотні фактів, коли цілі колгоспи, цілі села, заводи стають безвірницькими. За роки першої п'ятирічки в нашій країні побудовано нові міста з десятками й сотнями тисяч людності, в яких немає молитовень, ніяких релігійних організацій і духівництва.

Розрив величезних мас робітників і когоспників з релігійно-буржуазною ідеологією став могутнім фактором боротьби за соціалізм, за соціалістичне перевиховання трудящих. Релігія є велике гальмо, що заважає релігійній людині стати свідомим будівником соціалізму і тільки звільнившись від релігійної облуди, визволившись від впливу церковника і сектанта можна стати в передові ряди будівників соціалізму. Три з половиною роки, що відділяють XVI з'їзд партії від XVII-го, були періодом великих якісних зрушень в свідомості людей. Виросли й перевиховалися люди—герої соціалістичної будови. Це потверджується такими незаперечними показниками, як піднесення продуктивності праці, свідоме становлення до праці мільйонів робітників і колгоспників, зростання величезних кадрів соцпромисловості і соціалістичного сільгосподарства, які розгортають боротьбу за освоєння техніки. Кращим прикладом цього є колектив робітників і інженерно - технічних сил ХТЗ, який за один рік освоїв техніку тракторного виробництва. Ось конкретні показники. Торік у листопаді ХТЗ випускав лише 50 тракторів щодня, а на цей час в цьому році, з тією ж кількістю робітної сили, освоївши проектну потужність, ХТЗ випускає 145 тракторів щодня. Ще яскравіші факти можна навести з колгоспної практики. Про них багато писала вся наша преса. Колгоспи цього

року, переборовши свої організаційні неполадки, посиливши пильність до вихваток класового ворога, розгорнувши масову виховну роботу під керівництвом політвідділів МТС домоглися величезних успіхів. Завдання, що його поставив тов. Сталін—зробити всі колгоспи більшовицькими, а всіх колгоспників заможними, знайшло потужний відгук серед мільйонних мас колгоспників. Під цим гаслом розгортається боротьба за скоріше й краще його розв'язання в кожному колгоспі.

В умовах жорстокої класової боротьби, в повсякденній соціалістичній практиці, виковується новий революційний світогляд, твориться нова соціалістична культура, складається новий безрелігійний побут. Все це прискорює процес відмирання релігії, забезпечує соціалістичне перевиховування всіх трудящих.

XVI з'їзд партії, що відбувся в період велетенського будівництва соціалістичної індустрії і найширшого розгортання суцільної колективізації, що на їх базі розвинувся масовий протирелігійний рух, дав наказ „закріпити й розвинути значні успіхи, досягнуті в справі визволення мас від реакційного впливу релігії."

Ці рішення XVI з'їзду партії мобілізували всю радянську громадськість, насамперед багатомільйонну СВБ, що під проводом партії організовує широкі трудящі маси на боротьбу проти релігії, для розгортання в найширших, масових масштабах антирелігійної боротьби.

До XVII з'їзду партії СВБ приходить з чималими досягненнями і перемогами.

Спілка войовничих безвірників, бувши активним учасником великої соціалістичної будови, брала активну участь на всіх ділянках соцбудівництва. Вся робота СВБ за цей час набирає більше планового і систематичного характеру. Войовничі безвірники навчилися поєднувати боротьбу за промфінплан, за колгосп проти куркуля й церковника, розгортаючи широку культурно-виховну роботу. За цей час СВБ України зросла з 500.000 членів і 6 200 осередків до 1.900.000 членів і 11.100 осередків. Ці цифри наочно доводять, як широкі маси робітників і колгоспників, пориваючи з релігією, стають до лав активних борців проти релігії.

Визначну роботу СВБ провела в галузі колективізації сільського господарства. СВБ боролася, щоб всі безвірники-трудящі селяни були ініціаторами організації колгоспів. Гасло—„Безвірники, створімо кращі безвірницькі колгоспи" було підхоплене кращими організаціями СВБ і в наслідок цього на Україні з ініціативи безвірників створено 112 безвірницьких колгоспів, з яких 39 приходять до XVII з'їзду партії з великими досягненнями. Ці колгоспи не лише по-зразковому налагодили в себе господарську і культурну роботу, а поширюючи свій досвід, допомагають і сусіднім колгоспам.

Чималу допомогу безвірницьким колгоспам подали безвірники міста. За цей час міські організації СВБ України передали на будівництво клубів, дитячих ясел, шкіл та інші потреби безвірницьких

колгоспів — 60.000 крб., крім того передано 3 трактори, 8 сівалок, 5 молотарок, 1 двигун, 8 культиваторів, 1 інкубатор, чимало інструментів та на всесоюзну тракторну колону СВБ України передала 11.000 карб.

Але безв'рники не обмежувалися лише розгортанням роботи в безвірницьких колгоспах. Цим колгоспам приділено більше уваги, як опорним дослідним пунктам антирелігійної роботи на селі. В інших колгоспах осередки СВБ виявили свою ініціативу в організації ударних бригад, що 1933 року їх працювало понад 400.

Тепер СВБ України розгорнула боротьбу, щоб до 1-го лютого, в порядкові зобов'язання до XVII з'їзду партії, закінчити організацію базових осередків СВБ при всіх МТС. Для реалізації цього зобов'язання відряджено до МТС 65 бригад з міських організацій СВБ.

Значну роботу провели організації СВБ і на підприємствах, зокрема на нових будівлях. В 1930—31 р.р. на підприємствах і новобудівлях працює 560 ударних бригад, кращі з цих—на Дніпрельстані, що поставили навіть світовий рекорд по клепанню, в Миколаєві на заводі Андре Марті, Дніпропетровському, Кам'янському, на ХПЗ, „Серпі і Молоті", в Донбасі та в інших місцях. Багато з цих бригад перевиконували промфінплани та дістали нагороди, а окремі безвірники, зокрема тов. Оров (Дніпрельстан) одержав вищу нагороду — орден Леніна.

В числі досягнень СВБ України слід відзначити створення Вседонецького антирелігійного музею в Червоних Горах, та 28 музеїв і антирелігійних відділів при місцевих, краєзнавчих, історичних, археологічних і інш. музеях; крім того організовано 19 пересувних антирелігійних виставок, що обслуговують широкі маси. Лише Вседонецький антирелігійний музей щороку пропускає понад 60.000 відвідувачів. Поряд з цим, безвірники України провели ще цілий ряд культурно-освітніх заходів як от: зібрали 18 000 карб. на побудову зразкової школи в одному з найглухіших аулів в Чечні, в порядку зобов'язання до XVII з'їзду партії подали соціалістичну допомогу Абхазькій Облраді СВБ в організації антирелігійної панорами та бригади по розгортанню антирелігійної роботи в республіці.

СВБ України чимало приділила уваги розгортанню масового антирелігійного навчання, домагаючись, щоб кожний, хто заново вступив в СВБ, обов'язково ліквідував початкову антирелігійну неписьменність і пройшов через гурток антирелігійної грамоти. Проте тільки 20% було охоплено за ці роки антирелігійним навчанням. Краще розгортається справа з підготуванням активу для заводських і районних організацій. За цей час (1930 р.) підготовлено через Всеукраїнські та міжрайонні курси (від 1 до 3 міс.) 503 чол., на райсемінарах і курс-конференціях (від 2 до 7 днів) — 8200 чол.

Готування висококваліфікованих антирелігійників провадить Всеукраїнський інститут комуністичної освіти (ВУІКО), що за ці роки випустив 58 чол.

Борючись за зміцнення обороноспроможності СРСР, безвірники України за цей час провели низку кампаній, у наслідок чого побудовано й передано Червоному повітряному флоту літак „Безвірник України“ та передано 14.000 карб. на літак ЦР СВБ СРСР. Зібрано на підводний човен „Воинствующий безбожник“ — 120.000 карб., на танк „Безбожник“ 6.000 карб. та інш. Навкруг здійснення цих заходів, СВБ провадила велику масову роботу, що гартувало й посилювало безвірницькі лави. СВБ шефствує над кількома військовими частинами, розгортаючи там показову роботу.

За останні два роки організації СВБ України брали участь в реалізації держпозики. У наслідок великої масової роботи проведеної на місцях, та активної участі в реалізації низового активу, СВБ добре впоралася з цими завданнями. За реалізацію позики „4-го вивершувального“ в сумі 4.791. 700 карб. проти 2.500 000 карб. завдання СВБ України перевиконала, за що одержала переходовий Всесоюзний прапор від ЦР СВБ СРСР. В 1933 р. силами СВБ України реалізовано позики 1-го року другої п'ятирічки на 5.429.970 карб. проти 4.500.000 карб. завдання.

Відзначаючи величезні досягнення, що з ними приходять безвірники України до XVII з'їзду партії відзначимо разом із тим наші дальші завдання.

На даному етапі загостреної класової боротьби, коли куркулі, буржуазні націоналісти—петлюрівці та інші класово-ворожі елементи в передсмертній агонії вдаються до релігії, як принагідної зброї маскувати свою контрреволюційну роботу, — перед антирелігійним фронтом постають нові складніші і відповідальніші завдання. Релігійна агітація, шкідництво релігійників набирає тепер нових витонченіших форм „тихої сапи“. Викривати ворога тепер набагато важче, ніж це було раніше. Це вимагає не тільки від керівного антирелігійного активу, але і від кожного безвірника посилення своєї пильності до маневрів класового ворога, піднесення всієї антирелігійної роботи на вищий теоретичний рівень, на рівень завдань другої соціалістичної п'ятирічки.

Найважливішим нашим завданням є опанувати ленінську атеїстичну науку — цю смертоносну зброю проти релігії та попівщини всіх гатунків.

Ленін, як і великі вчителі комунізму — Маркс і Енгельс, завжди був непримиренним войовничим атеїстом. На всіх етапах своєї діяльності, у найгостріші моменти класової боротьби, він приділяв увагу антирелігійній боротьбі, закликав на цю боротьбу пролетаріат і його партію, бо кожна релігія, навчав він, в суті своїй є знаряддя панівних клас поневолювати трудящих, затемнювати їхню свідомість і відволікати їх від участі в класовій боротьбі проти гнобителів. Боротьба проти релігії ніколи не була для Леніна байдужим, стороннім питанням. Він завжди підкреслював її чинне практичне значення для класової боротьби пролетаріату і тільки в цьому зв'язку він і ставив завдання антирелігійної боротьби. В своїх численних роботах В. І. дуже часто

спиняється на релігійних питаннях і завжди вказує, яке практичне значення має антирелігійна боротьба для класового пролетарського руху. В своїх работах Ленін дав вичерпний і глибокий аналіз соціальних коренів релігії, її класової експлуататорської ролі, її антинауковості і реакційності. Він викрив і показав масам, яку контрреволюційну роль відограють „усі й усякі релігійні організації і церкви", як вони прислужуються капіталістам.

Не випадково Ленін написав основні свої антирелігійні статті в період найгостріших класових боїв, бо саме в ці напруженіші моменти класової боротьби релігія і церква з особлив ю настирливістю виступає проти революційного руху робітників і селян і своєю отруйною проповіддю смиренства і покірності розладнує революційні ряди, притамовує в трудящих волю боротися проти гнобителів.

Ленін завжди надавав великого значення правильному вмінню боротися проти релігії. В статті „про значення войовничого матеріалізму" Ленін з вичерпною глибиною і ясністю визначив засоби боротьби проти всіх, навіть найвитонченіших форм релігії.

Більше третини цього історичного філософського заповіту присвячено атеїстичній пропаганді і боротьбі з релігією. В цій статті ми маємо розгорнену програму антирелігійної боротьби та її тактику відповідно нових завдань, що повстали перед партією і робітничим класом в період диктатури пролетаріату. Ці вказівки Леніна є для безвірника атеїстичним заповітом, що ми його повинні здійснювати в своїй величезній повсякденній боротьбі за подолання релігії, за побудову соціалістичного суспільства.

Отже, завданням войовничих безвірників є ретельно перевіряти, як здійснюються в антирелігійній боротьбі великі заповіти Леніна та розгортати пропаганду ленінського вчення про релігію та боротьбу з нею, зробити це вчення здобутком найширших мас трудящих. Це вимагає розгорнути та охопити антирелігійним навчанням широкі маси робітників і колгоспників.

Поряд із цим треба організаційно зміцнити СВБ, підсилити дисципліну, особливо фінансову. На цій ділянці у нас триває глибокий прорив. Ми вступаємо в новий рік з величезною заборгованістю з членських внесків за 1933 р. Тільки організаційно міцна, дисциплінована організація здатна буде і надалі боротися за соціалістичне перевиховання трудящих, за остаточне знищення релігії.

Ще зовсім незадовільно розгортається антирелігійна робота в колгоспах, зокрема при МТС в базових осередках. Робота на селі — це найвідповідальніша ділянка роботи СВБ. Тут є ще значний вплив церковників і сектантів. 1934 рік повинен стати за рік найширшого розгортання антирелігійної боротьби на селі. Особливо треба посилити антирелігійну роботу в районах і селах, де ще є релігійні організації. Всі сільські організації СВБ повинні всю свою роботу розгорнути під гаслом — вийти на Всесоюзному конкурсі на кращу антирелігійну роботу на селі в ряди перших організацій.

Занедбані ділянки в СВБ — це нацменробота та інтернаціональне виховання. Листопадовий пленум ЦК і ЦКК КП(б)У дав категоричні директиви про розгортання політично-виховної роботи серед нацменнаселення та посилення інтернаціонального виховання найширших мас. Ці вказівки ми повинні щонайскоріше реалізувати.

Ми недостатньо вивчали, якими засобами діє наш ворог — церковники і сектанти. Треба, щоб кожний осередок, кожна організація СВБ пильніше стежили за маневрами класового ворога та нещадно викривали шкідників-релігійників.

XVII з'їзд партії в своїх рішеннях визначить дальшу всесвітньо-історичну програму будівництва соціалізму. Перед безвірниками повстають ще складніші та відповідальніші завдання піднести антирелігійну роботу на рівень цих всесвітньо-історичних завдань.

Знищення експлуататорського ладу, а разом з ним і його „духовного аромату" — релігії, побудова безкласового, безрелігійного соціалістичного суспільства — така перед нами всесвітньо-історична програма робіт.

ІЗ СТАТТІ В. І. ЛЕНІНА
„ПРО ЗНАЧЕННЯ ВОЙСВНИЧОГО МАТЕРІАЛІЗМУ“

Я хотів би зупинитися на деяких питаннях, що ближче визначають зміст та програму тієї роботи, яку проголосила редакція журналу у вступній заяві до № 1—2.

У цій заяві говориться, що не всі, хто об'єдналися коло журналу „Под знаменем марксизма“ — комуністи, але всі послідовні матеріалісти. Я думаю, що ця спілка комуністів з некомуністами безумовно потрібна і правильно визначає завдання журналу. До однієї з найбільших і найнебезпечніших помилок комуністів (як і взагалі революціонерів, що успішно провели початок великої революції) належить думка, ніби революцію можна зробити руками самих тільки революціонерів. Навпаки, для успіху всякої серйозної революційної роботи треба зрозуміти й зуміти перетворити в життя, що революціонери здатні відіграти роль тільки як авангард дійсно життєздатного та передового класа. Авангард лише тоді виконує завдання авангарду, коли він уміє не відриватися від маси, що нею він керує, а дійсно вести вперед усю масу. Без спілки з некомуністами в найрізноманітніших галузях діяльності про жодний успіх комуністичного будівництва не може бути й мови.

Це стосується і до тієї роботи над обороною матеріалізму й марксизму, що до неї взявся журнал „Под знаменем марксизма“. У головних напрямків передової громадської думки Росії є, на щастя, солідна матеріалістична традиція. Не кажучи вже про Г. В. Плеханова, досить назвати Чернишевського, від кого сучасні народники (народні соціалісти, с.-р. та ін.) відходили назад, часто ганяючись за модними реакційними філософськими вченнями, піддаючись шумисі ніби „останнього слова“ европейської науки і не вміючи розпізнати під цією шумихою ту чи іншу різностать прислужництва буржуазії її передсудам та буржуазній реакційності.

В усякому разі, у нас в Росії є ще, і досить довго, без сумніву, будуть, матеріалісти з табору некомуністів, і наш безумовний обов'язок — притягати до спільної роботи всіх прихильників послідовного і войовничого матеріалізму в боротьбі з філософською реакцією та філософськими забобонами т. зв. „освіченого громадянства“. Діцген— батько (його не слід плутати з його однаково претенсійним, як і невдалим синком-літератором) висловив правильно, влучно і ясно основний погляд марксизму на філософські напрямки, що панують у буржуазних країнах і заживають уваги серед їхніх учених та публі-

цистів, сказавши, що професори філософії в сучасному суспільстві на ділі являють собою здебільшого не що інше, як „дипломованих лакеїв попівщини“.

Нашим російським інтелігентам, що люблять вважати себе за поступових, як, між іншим, і їхній братії по всіх інших країнах, дуже не до вподоби буває, коли питання переноситься в площину тієї оцінки, що її дав Діцген. Але тому їм це не до вподоби, що правда очі коле Досить хоч трохи вдуматись у державну, далі в загально-економічну, а потім побутову і всяку іншу залежність сучасних освічених людей від владущої буржуазії, щоб зрозуміти абсолютну правдивість гострої Діцгенової характеристики. Досить згадати величезну більшість модних філософських напрямків, що так часто виникають в европейських країнах, починаючи хоч би від тих, що були зв'язані з відкриттям радію, і закінчуючи тими, що тепер намагаються вчепитися за Айнштейна,— щоб уявити собі зв'язок між класовими інтересами і класовою позицією буржуазії, її допомогою всяким формам релігій та ідейним змістом модних філософських напрямків.

З наведеного видно, що журнал, який хоче бути органом войовничого матеріалізму, повинен бути бойовим органом, поперше, в розумінні неухильного викривання й переслідування всіх сучасних „дипломованих лакеїв попівщини“— все, одно, чи виступають вони як представники офіціальної науки чи як вільні стрільці, що називають себе „демократичними лівими або ідейно-соціалістичними“ публіцистами.

Такий журнал повинен бути, подруге, органом войовничого атеїзму. У нас є урядництва чи, принаймні, державні установи, що відають цією роботою. Але ведеться цю роботу надто мляво, надто назадовільно; вона, очевидно, зазнає на собі гніт загальних умов нашого істинно-руського (дарма що радянського) бюрократизму.

Надзвичайно важливо тому, щоб на додаток до роботи відповідних державних установ, для виправлення її і пожвавлення її, журнал, що бере на себе завдання стати органом войовничого матеріалізму, вів невтомну атеїстичну пропаганду й боротьбу. Треба уважно стежити за всією відповідною літературою всіма мовами, перекладаючи або, принаймні, реферуючи все хоч трохи цінне в цій галузі.

Енгельс давно радив керівникам сучасного пролетаріату перекладати для масового розповсюдження серед народу бойову атеїстичну літературу кінця XVIII ст. Нам на сором, ми досі цього не зробили (один із численних доказів, що завоювати владу в революційну епоху значно легше, ніж уміти належно з цієї влади користатися). Іноді виправдують оцю нашу млявість, бездіяльність та невміння всякими „виспренніми“ міркуваннями: наприклад, мовляв, стара атеїстична література XVIII століття застаріла, вона ненаукова, наївна тощо. Нема нічого гіршого за подібні, нібито вчені софізми, що прикривають собою або педантство, або цілковите нерозуміння

марксизму. Звичайно, і ненаукового і наївного чимало знайдеться в атеїстичних творах революціонерів XVIII ст. Та ніхто не заважає видавцям цих творів скоротити їх і додати до них короткі прикінцеві статті, вказавши прогрес наукової критики релігій, що його досягло людство з кінця XVIII ст., вказавши відповідні новіші твори тощо. Було б величезною помилкою і найгіршою помилкою, яку тільки може зробити марксист, думати, що багатомільйонові народні (особливо селянські та ремісницькі) маси, засуджені всім сучасним суспільством на темряву, неуцтво й забобони, можуть вибратись із цієї темряви тільки по прямій лінії суто марксистської освіти. Цим масам треба дати найрізноманітніший матеріал з атеїстичної пропаганди, знайомити їх з фактами з найрізноманітніших галузів життя, підійти до них по-всякому для того, щоб їх зацікавити, збудити їх од релігійного сну, струснути їх із усіх можливих боків, найрізноманітнішими способами і т. ін.

Жвава, жива, талановита публіцистика старих атеїстів XVIII ст., що одверто й дотепно нападала на панівну попівщину, скрізь і всюди є стократ придатніша для того, щоб збудити людей від релігійного сну, ніж нудні, сухі, майже не ілюстровані жодними вміло добраними фактами, перекази марксизму, що переважають у нашій літературі і що часто (ніде гріха діти) марксизм перекручують. Усі скількинебудь видатні твори Маркса та Енгельса в нас перекладено. Лякатися, що старий атеїзм і старий матеріалізм залишаться в нас без доповнення тими поправками, що їх внесли Маркс та Енгельс, немає аж ніяких підстав. Найважніше,— а здебільшого саме це забувають наші нібито марсистські комуністи, що на ділі спотворюють марксизм,— це зуміти зацікавити зовсім ще нерозвинені маси свідомим ставленням до релігійних питань і свідомою критикою релігій.

З другої сторони, гляньте на представників сучасної наукової критики релігій. Мало не завжди ці представники освіченої буржуазії „доповнюють“ своє ж власне спростовання релігійних забобонів такими міркуваннями, що одразу викривають їх як ідейних рабів буржуазії, як „дипломованих лакеїв попівщини“.

Два приклади. Проф. Р. Ю. Віппер видав 1918 року книжечку „Возникновение христианства“ (вид. „Фарос“, Москва). Переказуючи головні здобутки сучасної науки, автор не тільки не воює з забобонами та з оманою, що є знаряддя церкви, як політичної організації, не тільки обминає ці питання, а ще й заявляє просто смішну, докраю реакційну претенсію піднятися вище обох „крайностей“: і ідеалістичної і матеріалістичної. Це — прислужування владущій буржуазії, що по всьому світі сотні мільйонів карбованців із зиску, видушуваного нею з трудящих, віддає на підтримання релігії.

Відомий німецький учений Артур Древс, спростовуючи в своїй книжці „Міф про христа“ релігійні забобони й казки, доводячи, що ніякого христа не було, наприкінці книжки висловлюється за релігію,

тільки підчорлену, підчищену, із хитрощами, здібну протистояти „натуралістичній течії, що день-у день щораз більше міцніє“ (стор. 238 четвертого німецького видання, 1910 року) Це — реакціонер простий, свідомий, що одверто допомагає експлуататорам заміняти ста і і прогнилі релігійні забобони на забобони новенькі, іще гидкіші й підліші.

Це не значить, що, мовляв, не треба перекладати Древса. Це значить, що комуністи і всі послідовні матеріалісти повинні, здійснюючи до певної міри своє єднання з поступовою частиною буржуазії, неухильно викривати її, коли вона впадає в реакційність. Це значить, що цуратися спілки з представниками буржуазії XVIII ст., тобто тієї епохи, коли вона була революційною, означало б зрадити марксизм та матеріалізм, бо „союз“ із Древсами в тій чи іншій формі, в тій чи іншій мірі є для нас у боротьбі з пануванням релігійних темрявотворців річ обов'язкова.

Журнал „Под знаменем марксизма“, що хоче бути органом войовничого матеріалізму, повинен приділити багато місця атеїстичній пропаганді, огляді відповідної літератури та виправленню величезних прогріхів нашої державної роботи в цій галузі. Особливо важно використати ті книжки й брошури, де маємо багато конкретних фактів і порівнянь, що показують зв'язок класових інтересів і класових організацій сучасної буржуазії з організаціями релігійних установ та релігійної пропаганди.

Дуже важать усі матеріали, що стосуються до Сполучених Штатів Північної Америки. Тут менше виявляється офіціальний, казенний, державний зв'язок релігії й капіталу. Та за те нам ясніше стає, що так звана „сучасна демократія“ (що перед нею так нерозумно розбивають собі лоба меншовики, с. р. і почасти анархісти і т. ін.) являє собою не що інше, як свободу проповідувати те, що буржуазії корисно проповідувати, а корисно їй проповідувати найреакційніші ідеї, релігію, темрявотворство, оборону експлуататорів і т. ін.

Хотілось би надіятися, що журнал, який хоче бути органом войовничого матеріалізму, дасть нашим читачам огляди атеїстичної літератури з характеристикою, для якого кола читачів і під яким саме поглядом могли б бути підхожі ті чи інші твори, і з указівкою на те, що з'явилось у нас (за те, що з'явилось, треба вважати тільки задовільні переклади, а їх не так багато) і що треба ще видати.

* * *

Крім спілки з послідовними матеріалістами, що не належать до партії комуністів, не менше, коли не більше, важлива для тієї роботи, яку войовничий матеріалізм повинен проробити, спілка з тими представниками сучасного природознавства, що схиляються до матеріалізму і не бояться обстоювати й проповідувати його проти панівних, модних у так званому „освіченому громадянстві“ філософських хитань у бік ідеалізму і скептицизму.

Вміщена у 1—2 числі журналу „Под знаменем марксизма“ стаття А. Тімірязєва про теорію відносності Айнштейна дозволяє напіятися, що журналові вдасться здійснити і цю другу спілку. Треба звернути на неї більше уваги. Треба пам'ятати, що саме з крутого ламання, яке переживає сучасне природознавство, народжуються скрізь і всюди реакційні філософські школи та шкілки, напрямки й напрямочки. Тому стежити за питаннями, що їх висуває новітня революція в галузі природознавства, і притягати до цієї роботи в філософському журналі природознавців — це таке завдання що без його розв'язання войовничий матеріалізм не може бути ні в якому разі ні войовничим, ні матеріалізмом. Коли Тімірязєв у першому числі журналу мусив застерегти, що за теорію Айнштейна — а він сам, із слів Тімірязєва, ніякого активного наступу проти основ матеріалізму не веде, — ухопилась уже величезна маса представників буржуазної інтелігенції всіх країн, то це стосується не до самого лише Айнштейна, а до цілої низки, коли не до більшості, великих реформаторів природознавства, починаючи з кінця XIX століття.

І для того, щоб не ставитись до подібного явища несвідомо, ми повинні зрозуміти, що без солідного філософського обгрунтовання ніякі природничі науки, ніякий матеріалізм не може витримати боротьби проти натиску буржуазних ідей і відновлення буржуазного світогляду. Щоб витримати цю боротьбу і провести її до кінця з цілковитим успіхом, природник повинен бути сучасним матеріалістом, свідомим прихильником того матеріалізму, що його представником є Маркс, тобто повинен бути діалектичним матеріалістом...

Без того, щоб таке завдання собі поставити й систематично його виконувати, матеріалізм не може бути войовничим матеріалізмом: він лишається, уживаючи щедрінського вислову, не стільки таким, що воює, скільки таким, що його завойовують. Без цього видатні природознавці так само часто, як і досі, будуть безпорадні в своїх філософських висновках і узагальненнях. Бо природознавство прогресує так швидко, переживає період такого глибокого революційного ламання в усіх галузях, що без філософських висновків природознавству ніяк не обійтись.

Наприкінці наведу приклад, що не належить до галузі філософії, але в усякому разі належить до галузі суспільних питань, що їм також хоче приділити увагу журнал „Под знаменем марксизма“.

Це один з прикладів того, як сучасна ніби наука направду є провідник найбрутальніших і наймерзотніших реакційних поглядів.

Нещодавно мені надіслали журнал „Экономист“, № 1 (1922), що видає його XI відділ „Русского технического общества“. Той молодий комуніст, що надіслав мені цей журнал (можливо не мавши часу ознайомитися із змістом журнала), необачно висловився про журнал з надзвичайним співчуттям. А насправді журнал цей є (не знаю, наскільки свідомо) орган сучасних кріпосників, що прикриваються, звісно, мантією науковості, демократизму і т. ін.

БЕЗВІРНИК

Якийсь добродій П. А. Сорокін містить у цьому журналі широкі, ніби соціологічні досліди „О влиянии войны". Ця наукова стаття переповнена вченими посиланнями на „соціологічні" праці автора і його численних закордонних учителів та товаришів. Ось яка його вченість:

На сторінці 83 читаю:

— На 10.000 шлюбів у Петрограді тепер припадає 92,2 розлук— цифра фантастична, при чому на 100 розлучених шлюбів 51,1 тривали менше одного року, 11% — менше одного місяця, 22% — менше двох місяців 41% — менше 3 — 6 місяців і лише 26% більше 6 місяців. Ці цифри доводять що сучасний законний шлюб це є форма, що в суті приховує позашлюбні статеві відносини і дає можливість охочим до „клубнички" „законно" задовольняти свої апетити („Экономист" № 1, стор. 83).

Нема сумніву, що і цей добродій і те російське технічне товариство, що видає журнал і містить у ньому подібні мудрування, зачисляють себе до прихильників демократії і вважатимуть за величезну образу, коли їх назвуть тим, чим вони є насправді, тобто кріпосниками, реакціонерами, „дипломованими лакеями попівщини".

Уже цілком побіжне ознайомлення з законодавством буржуазних країн про шлюб, про розлуку і позашлюбних дітей, а також із фактичним станом справи з цього погляду, покаже кожному, хто цікавиться питанням, що сучасна буржуазна демократія, навіть в усіх найдемократичніших буржуазних республіках, виявляє себе в цьому відношенні власне по-кріпосницькому щодо жінки та позашлюбних дітей.

Це не стає, звичайно, на перешкоді меншовикам, с.-р. і частині анархістів і всім відповідним партіям на Заході далі галасувати про демократію та про її порушення у більшовиків. Насправді саме більшовицька революція є єдина послідовно-демократична революція в таких справах, як шлюб, розлука і стан позашлюбних дітей. А це є питання, що зачіпає найближче інтереси більшої половини людності в кожній країні. Тільки більшовицька революція вперше, не зважаючи на величезне число попередніх буржуазних революцій, що називали себе демократичними, провела рішучу боротьбу в цій справі як проти реакційності й кріпосництва, так і проти звичайного лицемірства керівних і заможних клас.

Коли д. Сорокінові 92 розлуки на 10.000 шлюбів здаються цифрою фантастичною, то лишається припустити, що або автор жив і виховувався в якомусь так загородженому від життя манастирі, що в існування такого манастиря ледве чи хто повірить, або що цей автор перекручує правду, догоджаючи реакції та буржуазії. Всяка хоч трохи обізнана з суспільними умовами в буржуазних країнах людина знає, що фактичне число фактичних розлук (звичайно, не санкціонованих від церкви й закону) всюди незмірно більше. Росія з цього погляду відрізняється від інших країн тільки тим, що її закони не

освячують лицемірства й безправного становища жінки та її дитини, а одверто і від імени державної влади проголошують систематичну війну проти всякого лицемірства і всякого безправ'я.

Марксистському журналові доведеться вести війну і проти таких сучасних „освічених“ кріпосників. Мабуть, чимала частина їх дістає в нас навіть державні кошти і перебуває на державній службі для освіти юнацтва, хоч для цієї мети вони годяться не більше, ніж свідомі розтлителі були б здатні на роль доглядачів у шкільних установах для молодшого віку.

Робітничий клас в Росії зумів завоювати владу, та користатися з неї ще не навчився, бо в противному разі він таких викладачів і членів наукових товариств давно б уже чемненько відправив в країни буржуазної „демократії“. Там таким кріпосникам найбільш підходяще місце.

Навчиться, аби була охота вчитися.

„Под знаменем марксизма“, № 3, березень 1922 р.

П. ЧЕРНЦОВ

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСНОВКИ ЛЕНІНСЬКОЇ НЕПРИМИРЕННОСТІ ДО РЕЛІГІЇ.

(До десятих роковин смерті Леніна)

Ленінська боротьба проти релігії — це складова невід'ємна частина загально класової боротьби пролетаріату за комунізм, одна із форм цієї боротьби Вірно зрозуміти політичну вагу й ідейні основи ленінської боротьби проти релігії можна тільки виходячи з правильного розуміння всесвітньо-історичної ролі пролетаріату як могильника капіталізму, як творця нового соціалістичного суспільства.

Ленін, як ніхто, до кінця послідовно викривав і нещадно трощив різні хитросплетені ідеалістичні системи й релігійні вчення доби імперіалізму. Нещадність і разючість ленінського войовничого атеїзму зумовлюється тим, що Ленін виходив з найглибшого розуміння природи класового суспільства, що він був вождем класа, що нещадно і послідовно бореться проти гноблення у всіх його формах.

Надаючи головної вирішальної ваги у боротьбі Леніна проти релігії, його класовим позиціям, не можна забувати і того важливого значення, яке мають його філософські основи. „Політична лінія марксизму (щодо релігії П. Ч.) непоривно зв'язана з його філософськими засадами“ (Ленін „Про ставлення робітничої партії до релігії“). Це значить, що не можна вести послідовної політичної боротьби проти релігії, не борючись водночас за чистоту філософії діалектичного матеріалізму. До кінця послідовна пролетарська непримиренність до релігії у Леніна обгрунтовується й підсилюється до кінця послідовною матеріалістичною філософією. Ці соціальні й теоретико-пізнавальні засновки ленінського атеїзму, взяті разом, роблять його войовничим, здатним ущент розтрощити релігію не тільки в її грубих церковних формах, а й у „культурних“ витончених формах ідеалістичної філософії.

Боротьба Леніна проти релігії припадає на добу імперіалізму і пролетарської революції, коли розвиток і загострення класової боротьби набирають особливих форм, коли партії, як штаби політичної боротьби так пролетаріату, як і буржуазії набрали особливої ролі і значення у класовій боротьбі, коли буржуазія, посилено використовуючи свій багаторічний досвід поневолення трудящих, вживала більш витончених і хитріших форм і засобів впливу на пролетаріат. У

цій загальній системі заходів, скерованих на те, щоб ідейно роззброїти пролетаріат, підірвати його бойову революційну рішучість, буржуазія чимдалі енергійніше і ширше використовує релігію. Ідеалістична філософія, як і релігія, також посилено прислужується буржуазній реакції за доби імперіалізму. Однак дійовий класовий сенс цього прислужування, як це показав Ленін, полягає головно в обгрунту анні і підсиленні релігії. Ідеалізм „є тільки витончена, рафінована форма фідеїзму, який стоїть увесь озброєний, має величезні організації і далі неухильно впливає на маси, скористовуючись з найменшого вагання філософської думки" (XIII, 292). От чому Ленін у боротьбі проти різних „новітніх" форм філософського ідеалізму приділяє величезну увагу боротьбі проти релігійних висновків з них.

Безсмертні заслуги Леніна в боротьбі проти релігії полягають у тому, що він до кінця викрив класовий сенс релігійної політики реакційної буржуазії за доби імперіалізму і пролетарської революції, показав „якими витонченими засобами намагаються представники освіченої буржуазії штучно зберегти, або розшукати куточок для фідеїзму, породжуваного в низах народних мас неуцтвом, загурканістю й безглуздою дикістю капіталістичних протиріч" (твори, том. XIII стор 252) і вказав шляхи їх перебороти.

Щоб мати більші успіхи релігійної пропаганди, „освічена" буржуазія використовує науку. Боротьба за те, щоб підкорити науку релігії, не обмежується на тому, що ідеалістична філософія енергійніше обороняє релігію в добу імперіалізму від матеріалістичної критики, відшукуючи для цього „нові" докази Суть цієї боротьби полягає в тім, що „культурна" буржуазія притягує конкретні науки, зокрема природознавство, щоб обгрунтувати релігію. Процес підкорення конкретних наук релігії відбувається, як довів Ленін, через методологічне роззброєння їх, заміненння матеріалістичної теорії пізнання у природознавстві ідеалістичною гносеологією. „Ми вам віддамо науку, панове природодослідники, віддайте нам гносеологію, філософію—така умова співжиття теологів і професорів у „передових" капіталістичних країнах". (Ленін. Твори, том XIII ст. 229).

Як у політиці за доби імперіалізму всі прошарки буржуазії (і ті, що колись грішили на лібералізм) дедалі тісніше гуртуються навколо провідних політиків реакційної буржуазії, щоб спільно протистати революційному пролетаріатові, так і в галузі теоретичної боротьби ліберальні професори, що раніш грішили на матеріалізм, стали тісніше гуртуватися навколо теологів, щоб спільними силами „знищувати" революційний марксизм.

Не можна усвідомити як слід глибокі своїм змістом ленінські зауваження про співжиття теологів і професорів у передових капіталістичних країнах, не уяснивши собі, чому саме царина теорії пізнання, нерозуміння людського духу, за словами Діцгена і за підкресленням їх Леніним, є тою вошивою ямою, де кладе яйця попівщина, а відтак і чому саме теорію пізнання діалектичного матеріалізму—теорію відображення—Ленін вважав за універсальну зброю у боротьбі проти релігії. Щоб усвідомити це, потрібно хоч коротенько проаналізувати, з яких гносеологічних коренів росте релігія та яке її відношення до філософії і науки.

У релігії є корені соціальні і гносеологічні. Це значить, що причиною її походження й розвитку є класові експлуататорські стосунки і розвиток людського пізнання, якщо це пізнання не є правильним, не дає вірного відображення дійсності. „У попівщини (філософського ідеалізму), звісно, є гносеологічні корені, вона не безгрунтовна, вона є пустоцвіт, безперечно, але пустоцвіт, що росте на живому дереві живого, плодотворного, істинного, могутнього, всевладного, об'єктивного, абсолютного, людського пізнання" (Ленін Том XIII. 304 стор). Базою релігії, як і свідомості в цілому, є умови суспільного буття, класові стосунки. Складність, багатогранність і суперечливість суспільного буття спричиняється до утворення також багатогранного і суперечливого розвитку людського пізнання. Процес пізнання „не є простий безпосередній, дзеркально-мертвий акт, а складний роздвоєний зигзагуватий, що включає в себе можливість відлітання фантазії від життя: мало того, можливість перетворення (і при тому непомітного, неусвідомленого людиною перетворення) абстрактного поняття, ідеї на фантазію (кі-

нець кінцем—бога)" (ленінський збірник XII). Цей складний роздвоєний зигзагуватий акт людського пізнання, що з нього гносеологічно росте, оформлюється і живиться релігія, обумовлюється суспільними стосунками. Отже гносеологічні корені релігії можуть проявитись і підсилювати релігії тільки за наявності соціальних коренів релігії. Гносеологічні корені релігії своєю суттю є соціальними. Але з цього зовсім не виходить, що гносеологічні корені релігії можна нехтувати в боротьбі проти попівщини. З цього виходить якраз протилежне, а саме—*не можна остаточно перемогти релігію, не викривши й не переборовши її гносеологічних засновків, не указавши вірних шляхів розвитку об'єктивного людського пізнання.*

Релігія, як ми вже відзначили, має корені і в самім процесі розвитку людського пізнання, але з цього зовсім не виходить, що вона, як інші форми ідеології, відображає вірно хоч частку чи сторону об'єктивної дійсності. З погляду теоретикопізнавального релігія є цілком негативний відросток на живому дереві людського пізнання, що його закріпив і розвинув у систему класовий інтерес панівних клас. „Істоти поза часом і простором, створені попівщиною і підтримувані уявою несвідомої і затурканої маси людства, є хвора фантазія, нікчемний продукт негодящого суспільного ладу" (Ленін, твори, т XIII, стор. 152).

У відомому листі до М. Горького Ленін так визначив походження уявлення про бога та його сутність: „Бог є (історично й життьово) насамперед—комплекс ідей, породжених тупою придушеністю людини і зовнішньою природою й класовим пригніченням,—ідей, що *закріплюють* цю придушеність, *присипляють* класову боротьбу. „Ці глибокі зауваження Леніна про експлуататорську роль і тло, на якому виростають соціальні і гносеологічні коріння релігії, розкривають не тільки незмінну гнобительську її роль, а й незмінну її антинауковість і ворожість вірному усвідомленню дійсності.

Релігія в протилежність до наукової ідеології не відображає навіть частки істини певної сторони дійсності. „Історично умовна,—каже Ленін,—всяка ідеологія, але безумовне те, що всякій науковій ідеології (на відміну, приміром, від релігійної) відповідає об'єктивна істина, абсолютна природа" (т. XIII стор III). Релігійна ідеологія антинаукова своєю суттю, вона „є щось протилежне науці" (Сталін). Релігія живиться з найменшої щілини в науковому пізнанні, користується з найменшого вагання наукової думки.

З того основного положення марксизму, що релігія є цілком антинаукова ідеологія і скористовується з найменшої щілини наукового пізнання, неминучо виходить, що теорія пізнання, яка вірно відображає дійсність, дає істине пізнання, стає у непримиренні суперечки з релігією, і, навпаки, теорія пізнання, яка нездатна вірно відображати дійсність, яка дає перекручене пізнання, стає притулком релігії, знаряддям теоретично угрунтувати позиції попівщини. Саме так розв'язував це питання Ленін. Для нього наукова послідовно матеріалістична теорія пізнання,—теорія відображення не тільки є нещадно ворожа релігії, а і є універсальною зброєю в боротьбі проти попівщини, і навпаки, теорія пізнання, яка не вірно розуміє процес пізнання, дає хибне уявлення про дійсність, є, висловлюючись словами Діцгена, „така вошива яма, в яку відкладає яйця і та, й друга попівщина"

Ідеалізм своїм запереченням об'єктивної реальності, як джерела наших відчуттів, відходить од наукових засад і цим самим споріднюється з релігією. Однак з цього не можна робити прямолінійний висновок про те, що ідеалізм і релігія цілком тотожні. Релігійна ідеологія є цілком антинаукова, тоді як „філософський ідеалізм є однобічний перебільшений розвиток (роздування, набрякання) одної з рисок, сторін, граней пізнання в абсолют, „відірваний від матерії, від природи, обожений" (Ленін, тв. том. XIII стор 304) Ідеалістична філософія все ж має позитивні елементи теоретикопізнавальної ваги, але тільки елементи, а не суцільну наукову теорію пізнання. Вона вихоплює окремі частки із загального людського пізнання і ці частки перетворює на цілу систему думання. Це нехтування складністю й багатогранністю пізнання, перетворювання рисок, елементів пізнання на абсолют неминучо призводить до хибного уявлення про дійсність. Отже ідеалістична філософія, в які б наукові і навіть антирелігійні шати не зодяга-

лася, все рівно веде в болото попівщини. Тому Ленін часто називав ідеалістичну філософію просто попівщиною, хоч і розумів, що це не зовсім точна її кваліфікація, а, головне недостатня. Ленін горорить: „Идеализм есть поповщина. Верно. Но идеализм философский есть („*вернее*" и „*кроме того*") *дорога* к поповщине *через* один из оттенков бесконечно сложного *познания* диалектического) человека.

Познание человека не есть (respective не идет по) прямая линия, а кривая линия, бесконечно приближающаяся к ряду кругов, к спирали. Любой отрывок, обломок, кусочек этой кривой линии может быть превращен (односторонне превращен) в самостоятельную, целую, прямую линию, которая (если за деревьями не видеть леса) ведет тогда в болото, в поповщину (где ее *закрепляет* классовий интерес господствующих классов)".

Вірно буде розглядати ідеалізм не тільки як попівщину, а крім того і як шлях до попівщини. Абсолютизування думання, перетворення його на абстракцію і скерування проти матерії в ідеалізмі теоретично угрунтовує релігію. Через те Ленін цілком слушно називав ідеалістів—професорів філософії—вченими прикажчиками теологів.

Різні форми агностицизму у філософії також підсилюють позиції релігії. Агностик своїм твердженням про те, що існують „речі в собі", яких не можна пізнати, неминуче попадає в обійми попівщини, бо заперечує об'єктивну істину, а звідси „і терпимість, міщанська, філістерська, боязка терпимість до вчення про дідьків, домових, католицьких святих і інших подібних речей" (Ленін. Твори т. XIII стор. 164).

Крім того, за доби імперіалізму так чи так допомагають релігії всі філософи (хоч суб'єктивно іноді вони цього і не бажають робити), які не посідають чітких матеріалістичних позицій. За сучасної загостреної класової боротьби попівщина „скористовується з найменшого вагання філософської думки" (292). Щождо тих філософів, які пишаються своєю „нейтральністю" до релігії, то навіть і тоді, коли вони щиро бажають не бути зв'язані з релігією, на ділі з'являються помічниками попівщини. „Нейтральність філософа в цьому питанні,—каже Ленін,—уже є лакейство перед фідеізмом" (тв. том. XIII, ст. 281).

Конкретні науки, зокрема природознавство, фізика прислужуються попівщині, якщо проймаються ідалізмом. Ленін широко висвітлив, як, наприклад, у фізиці скористалася попівщина з переходу від матеріалістичної теорії пізнання за доби імперіалізму, що її стихійно додержувалась колишня фізика, до ідеалістичної й агностичної. Більше за те, він показав, як „ідеалістичні філософи підхоплюють найменшу помилку, найменшу неясність вислову у видатних природознавців, щоб виправдати свій підновлений захист фідеізму" (т. XIII стор. 232).

Голий емпіризм, заперечення природодослідниками всякої філософії також є один із надійних шляхів до попівщини. Ще Енгельс слушно підкреслив, що „емпірична зневага до діалектики карається тим, що деякі, з самих тверезих емпіриків стають жертвами найдикішого марновірства — сучасного спіритизму" („Діалектика природи"). Ленін цілком у дусі Енгельса накреслив дальші шляхи боротьби проти фідеізму у природознавстві. „Без солідного філософського обгрунтовання ніякі природничі науки, ніякий матеріалізм не зможе витримати боротьби проти натиску буржуазних ідей і відновлення буржуазного світогляду"— категорично підкреслював Ленін (том. XXVII стор. 187).

Буржуазні вчені „релігіознавці", щоб підсилити позиції попівщини, за всяку ціну „доводять" не тільки теоретико-пізнавальні цінності релігії, а й заслуги її перед розвитком культури. Так, Д. Фрезер запевняє, що „первісні вірування складають невід'ємну частину нашого культурного надбання". А. М. Гальбвакс— що „релігія була маточною рощиною, з якої поволі оформулювалася наука" і що „основні наукові й філософські ідеї довго зберігали, та й тепер ще зберігають частково ознаки свого походження... Перші сили, якими заселяв людський розум світ, були вироблені релігією. З того часу люди, роздумуючи над цими першими уявленнями, поволі їх перетворили. Вельми можливо, однак, що без цієї вихідної точки наука ніколи б не народилася" („Происхождение религии в понимании буржуазных ученых", ст. 64). Справді, якби ці положення Фрезера й Гальбвакса були вірними, тоді б релігія була непереможною.

Якщо одверта попівщина, щоб підсилити свої позиції, вдається головно до заперечення об'єктивної істини й визнання за релігією теоретико-пізнавального значення, то опортуністичне співжиття з релігією йде лінією визнання за нею теоретико-пізнавальної ваги і корисності в минулому. До цинізму одверта контр революційна діяльність слугівників культів і релігійних організацій, а також і те, що опортуністи є агентура буржуазії в лавах пролетаріату, не дає їм змоги одверто захищати релігію в сучасних її формах. Тому вони створюють „теорію" відмінності і протилежності релігії в минулому і теп р, а також релігійної ідеології по її суті і контрреволюційній діяльності духівництва. Релігія в чистому вигляді первісної людини, на їх думку, мала теоретико-пізнавальну вагу, була корисна. Отже й опортуністичне співжиття з релігією має теоретичним засновком нерозуміння цілковитої антинауковості і реакційності релігії.

Особливо яскраво видно спільну класову сутність буржуазного і опортуністичного розуміння релігії в тому, що вони однаково не розуміють протилежності вихідних гносеологічних засад науки і релігії, зводять різницю між наукою і релігією до кількісних надбань знаннів. На їх погляд релігія — це перший крок у розвиткові науки, примітивна соціологія і природознавство, обумовлені низьким рівнем розвитку первісної людини.

Таке розуміння гносеологічних основ релігії вже й тоді обумовлювало поблажливе ставлення до неї, не кажучи вже за те, що після Жовтневої революції воно стало логічним засновком зрощування соціал-демократії з релігійними організаціями.

Однак, головні „аргументи", що ними намагається теоретично обгрунтувати себе попівщина, зводяться до того, щоб так чи інакше довести пізнавальну вагу і значення релігії, або хоч спростувати думку про те, що релігія є цілком антинаукова ідеологія. „Доведення" пізнавальної ваги релігії чи не найдужче теоретично підсилює і реабілітує попівщину.

Другий напрямок в обгрунтованні сучасної попівщини полягає в тім, що його прибічники хоч і вважають релігію за фікцію (як, приміром, Файгінгер), все ж в ній вбачають величезну практичну цінність, розглядають її як „плодотворчі помилки". Отже вони визнають, що релігія навіть своєю помилковістю допомагає відшукати істину.

Третій, найближче розповсюджений і „переконливий" аргумент на користь релігії—це сам факт наявності ідеї, уявлення про бога. Для примітивної логіки „здорового глузду" цілком досить ідеї, уявлення про бога у людей, щоб зробити „безперечний" висновок про справжнє існування бога та приписати йому творення світу й керівництво ним. Саме цим шляхом затуркані маси сами „стихійно" „обгрунтовують" і підсилюють свою віру в бога.

Якщо проаналізувати „доводи", що ними „культурна попівщина" обгрунтовує релігію, то легко помітити, що вони є тільки вдосконалення і підчищення третього загально-розповсюдженого „доводу". Усі вони „тримаються" на одних гносеологічних ідеалістичних засновках, а саме — на цілковитому нерозумінні процесу творення абстрактних понять. От чому показати цілковиту безпідставність цього „доводу", викрити суть основ що спричиняються до утворення подібних „доводів", себто розкрити справжній процес розвитку пізнання — значить теоретично обеззброїти попівщину, перебороти її найглибші ідейні засновки. На це здатна тільки теорія пізнання діалектичного матеріалізму. Вона до кінця послідовно переборює перекручений релігійний світогляд тим, що дає об'єктивне пізнання буття і викриває класову гнобительску суть фантастичних релігійних уявлень.

Теорія відображення своїм твердженням про те, що наші відчуття, уявлення і поняття є ніщо інше як образи, знімки, копії матеріальних речей, поперше підкреслює головну засаду матеріалізму — первичність матерії та її дії на наші органи почуття, подруге своїм визнанням відчуттів за образи матеріальних речей стверджує принципову пізнавальність світу, водночас заперечуючи суб'єктивізм і агностицизм усіх гатунків. Потретє, розглядаючи процес пізнання як складний діалектичний процес, вона тим самим скерована проти наївного реалізму, що

розглядає процес пізнання грубо спрощено, вважає речі за такі, якими вони видаються безпосередньому погляду „здорового глузду".

Будучи послідовно матеріалістичною теорією пізнання—теорія відображення скерована не тільки проти заперечення й неловір'я до знання, які є теоретичною базою релігії, а й здатна викрити соціальну природу і класові функції фантастичних релігійних уявлень, теоретично обгрунтувати атеїзм. Заперечення релігії, яке виходить з теорії відображення, не є голе її відкидання, що далі залишає щілини й порожнечу у світогляді атеїста, звідки знову гносеологічно виростає попівщина, як це і було у буржуазних атеїстів просвітників, а обумовлюється глибоким пізнанням об'єктивної багатогранної дійсності і самого процесу пізнання. Таке пізнання не залишає найменшої проріхи щілини, де б могла мати пристановище попівщина, виганяє її з останнього притулку. Воно цілком відсікає шлях до появи у свідомості людини продукту хорої фантазії, яких би форм вона не набирала.

Теорія відображення здатна не тільки до кінця викрити і розтрощити найглибші гносеологічні засновки буржуазного думання, а й бути методологічним засновком, що забезпечує справжню єдність теорії і практики пролетарської боротьби, зокрема боротьби проти релігії, органічний зв'язок політичної й філософської лінії марксизму і водночас викриває органічну єдність опортунізму в політиці й філософії.

Значення теорії відображення, як філософського засновку послідовної боротьби проти релігії, чітко зформулював ще Енгельс. Визначивши принципову різницю між двома основними напрямками у філософії—ідеалізмом та матеріалізмом—по тому, як кожен з них вирішує питання про те, що первісне: „дух" чи природа та про залежність між матерією і „духо ", Енгельс далі підкреслив: „Але питання про залежність між думанням і буттям має ще один бік: яка залежність між думками про околишній світ та самим цим світом? Чи має наше думання спромогу пізнати дійсний світ? Чи можемо ми в наших уявленнях та поняттях про дійсний світ створити такий образ, що справді відбивав би він дійсність? * Отже, за Енгельсом один бік великого основного питання філософії—що є початком усього сущого, а другий—чи здатні ми в наших уявленнях і поняттях вірно відобразити дійсність, її пізнавати. Визнання принципової пізнавальності околишнього світу, як підкреслив далі Енгельс, в історії філософії було скеровано своїм вістрям проти релігії, воно фактично дорівнювалося питанню: чи бог створив світ чи він існує одвічно. „Питання про залежність між думанням і буттям, що проте і в середньовічній схоластиці не абияку роль відогравало питання, проте, що первісне бог чи природа? Це питання оберталося проти церкви таким своїм вістрям: чи світ створив бог чи він існує споконвіку?" **.

Ці войовничо атеїстичні висновки з теорії відображення цілком сприйняв і розвинув далі Ленін. Ленінська боротьба проти релігії має своїм філософським засновком подальший розвиток і конкретизацію теорії пізнання діалектичного матеріалізму відповідно до нових умов класової боротьби. Вона в її дальшому розвиткові від Леніна стала дійсно „універсальною зброєю" у боротьбі проти релігії „і не тільки проти всім відомої сучасної звичайної релігії попів, але й проти підчищеної, надхненої професорської релігії спаянілих ідеалістів" (т. XIII ст. 278).

Саме в матеріалістичній теорії пізнання—теорії відображення, її нещадній ворожнечі до всіх видів ідеалізму і попівщини, Ленін вбачав найглибший зміст і класове вістря партійності філософії, її бойовий революційний пролетарський характер. Класова бойова сутність її стала за причину того що саме проти неї контрреволюційна буржуазія скеровує всю свою класову зоологічну зненависть. „Матеріалістична теорія, відображення в пізнанні людини матерії, що завжди рухається і змінюється,—каже Ленін,—теорія, яка викликає зненависть і жах, наклепи й перекручення від усієї казенної професорської філософії" (т. XIII ст. 379).

---

* К. Маркс і Ф. Енгельс—Л. Фоєрбах 1930 р. ДВУ стор. 12
** Там же.

Буржуазна філософія цілком законно розцінила теорію відображення як запеклішого і найпослідовнішого свого ворога і через те скерувала всі свої зусилля, щоб її підірвати або перекрутити. Ленін у всіх своїх працях нещадно боровся як проти ідеалістичних, агностичних теорій „пізнання", так і проти перекручень теорії пізнання діалектичного матеріалізму. Він категорично вимагав, щоб ми в боротьбі проти буржуазного мислення в цілому і зокрема проти релігії й ідеалістичної філософії „послідовно розв'язували гносеологічне питання, цебто питання про джерело і вагу всякого людського знання взагалі" (тв. т XIII стор. 144) і сам дав не перевершені зразки того, як треба послідовно розв'язувати гносеологічні питання стосовно до всіх галузів науки.

Капіталістичний гніт у всіх його формах неминуче веде до витворення й збереження серед пригноблених мас релігійних уявлень про бога, пекло, дідьків і т ін. Проти цих ідеологічних вивертів, негідного продукту негодящого суспільного ладу скерованих проти трудящих, протистоїть і здатна їх до кінця послідовно викрити тільки теорія відображення. „Завдання теорії пізнання,—каже Ленін,—в тому і є, щоб показати нереальність, фантастичність, реакційність таких примислів" (т. XIII стор. 64).

Принципова межа між наукою і релігією з погляду теоретико-пізнавального полягає в тому, що перша виходить з визнання об'єктивної істини, розуміючи її як відповідність наших понять і уявлень самій об'єктивній реальності, „котра копіюється, фотографується, відображається нашими відчуваннями, існуючи незалежно від них" (Ленін), а остання відкидає її. Визнання об'єктивної істини є необхідним засновком у боротьбі проти релігії, як і навпаки—відкидання об'єктивної істини є необхідним засновком угрунтування попівщини. „Залишається безперечним фактом,—говорить Ленін, спростовуючи думку Богданова, який відкидав об'єктивну істину,—що заперечення об'єктивної істини Богдановим „пасує" цілком до фідеїзму. Сучасний фідеїзм зовсім не відкидає науки; він відкидає тільки „надмірні претензії" науки, саме претензію на об'єктивну істину. Коли існує об'єктивна істина (як думають матеріалісти), коли природознавство, відображаючи зовнішній світ в „досвіді" людини, само тільки здібне давати нам об'єктивну, то всякий фідеїзм відкидається безумовно. А, коли об'єктивної істини немає, істина (в тому числі наукова) є лише організаційна форма людського досвіду, то цим самим визнається основний закон попівщини, відчиняється двері для неї, звільняється місце для „організаційних форм релігійного досвіду" (твор. т. XIII, стор. 102).

Виходячи із визнання об'єктивної абсолютної істини, наближення до неї в процесі розвитку нашого пізнання, Ленін нещадно боровся проти найменшого недовір'я до знання й релятивізму в теорії пізнання, справедливо вбачаючи в ній угрунтування попівщини. Спростовуючи думку Богданова про те, ніби об'єктивне пізнання сутності речей не сумісне з історичною умовністю всякої ідеології й ніби розрізнення відносної й абсолютної істини непевно, він підкреслив: „воно якраз настільки „непевне", щоб перешкодити перетворенню науки в догму в гіршому розумінні цього слова, в щось мертве, застигле, задубіле, але воно одночасно якраз настільки „певне", щоб відмежуватися якнайрішучіше і якнайбезповоротніше від фідеїзму і від агностицизму, від філософського ідеалізму та від софістики наслідувачів Юма й Канта. Тут є грань, якої ви не помітили і, не помітивши, скотилися в болото реакційної філософії. Це грань між діалектичним матеріалізмом та релятивізмом". (Твори т. XIII стор. 111).

Богданов, визнаючи всяку істину лише за відносну, цим самим стер принципову корінну різницю між наукою і релігією і загубив усяку можливість розпізнати, де об'єктивна істина, а де помилка. Заперечуючи об'єктивну істину, він відкинув критерій правдивості певної наукової теорії й ідеології взагалі. На його погляд всяка наукова теорія є і не є істиною, бо вона водночас має і елементи помилковості Відносна істинність наукової теорії—це все одно, що відносна помилковість її Коли ж ми поставимо питання: чи певне релігійне вчення є істиною чи помилкою, то знову ж буде відповідь з погляду Богданова—і помилкою, і істиною, бо кожне релігійне вчення є лише відносною помилкою, а значить і відносною істиною. Такі міркування неминуче приводять до зтирання грані між

об'єктивним пізнаннями й емоцією, науковим знанням і релігійними забобонами, що в свою чергу неминуче призводить до відведення місця релігії, однаково як і науці в суспільному житті. Отже богданівське заперечення об'єктивної істини веде до стирання принципової ріжниці між наукою і релігією, до підкорення науки попівщині.

У протилежність богданівському релятивізму на погляд діалектичного матеріалізму принципову ріжницю між наукою і релігію знайти не тільки можна, але й треба. Установлюємо ми правдивість наукового знання й помилковість релігії, виходячи з основного положення теорії пізнання діалектичного матеріалізму про відображення об'єктивного світу в нашій свідомості. Теорія відображення і з'ясовує як саме утворюється об'єктивне знання, та чому і як утворюються помилкові уявлення, ілюзії.

Величезна вага і значення теорії відображення для боротьби проти релігії полягає не тільки в тому, що вона виходить з об'єктивної істини наукового знання, розуміючи її як відображення дійності, і цим самим скерована проти попівщини, що заперечує об'єктивну істину, а головно в тому, що в процесі практики пізнання вона дає об'єктивну істину, утворює послідовно матеріалістичний світогляд, принципово ворожий всякій релігії

Щоб як слід зрозуміти вагу, значення теорії відображення, як універсальної зброї в боротьбі проти релігії, не досить розглянути її об'єктивну правдивість і науковість та антинауковість релігійної ідеології. З абстрактним твердженням про те, що правдиве пізнання дійсності знищує релігію, охоче погодиться й радикальний буржуа, просвітник. Марксистсько-ленінське розуміння суті і значення теорії пізнання в боротьбі проти релігії відрізняється від просвітницького тим, що обов'язково включає в себе розуміння класових основ об'єктивного пізнання, розуміння того, що в класовому суспільстві *тільки пролетаріат здатний* опанувати об'єктивне пізнання, яке остаточно перегороджує шлях релігії, ідеалізмові і схоластиці. Буржуазія нездатна об'єктивно пізнати дійсність. Перекручення і містифікація, що властиві буржуазній ідеології, є прямий наслідок характеру капіталістичної економіки, перекрученості продуктивних відносин за капіталізму.

Обмежена і перекручена суспільно-трудова практика буржуазії, як і всіх експлуататорських клас, нездатна бути базою для створення теорії пізнання, що правдиво відображує дійсність. Агенти і ідеологи капіталістичного виробництва через свої класові інтереси і історичну обмеженість практики й прагнень задовольняються агностичними і релятивістичними теоріями пізнання, не пробуючи навіть розглянути класову сутність своїх теорій пізнання. Одне слово, буржуазія нездатна створити матеріалістичної діалектики, як теорії пізнання.

Тільки пролетаріат—клас, що своїми умовами існування примушений стати і став уже до боротьби проти капіталістичної дійсності—за комунізм, здатний створити теорію пізнання, що адекватно відображає дійсність і здатна викрити свої класові основи. Об'єктивна правдивість пролетарської теорії пізнання—теорії відображення—обумовляється класовою боротьбою пролетаріату, яка є одночасно і боротьбою за здійснення об'єктивної закономірності історичного процесу, отже є об'єктивною істиною. Об'єктивізм теорії відображення—це революційний об'єктивізм пролетаріату, мета і боротьба якого є виявом історичного ходу розвитку об'єктивної дійсності, виявом боротьби пролетаріату за знищення капіталізму, за створення соціалізму через диктатуру пролетаріату.

От чому ідеологи й вожді пролетаріату—Маркс і Енгельс, наука яких наскрізь пройнята революційним запалом і величезною політичною напруженістю, перші створили і теорію пізнання, адекватну дійсність. Ленінська теорія відображення що є подальшим розвитком і конкретизацією теорії пізнання Маркса-Енгельса є дійсно „універсальна зброя проти релігійної віри, і не тільки прохи всім відомої сучасної звичайної релігії попів, але й проти підчищеної надхненної професорської релігії сп'янілих ідеалістів", тому що вона є відображенням і виявом, сили і моці об'єктивної пролетарської боротьби проти експлуататорського суспільства—бази всіх форм ілюзій, боротьби за комунізм у добу, коли пролетарська революція стала практично неминучою.

І. ЕЛЬВІН

ЧОРНА РЕАКЦІЯ В ПОХОДІ

Універсальний чорносотенний бешкет, що його зчинили німецькі фашисти у галузі культури, не є явище, ізольоване від загального процесу загнивання капіталістичної культури. І коли в інших країнах, крім Німеччини, ще не спостерігається гітлерівського „розмаху" то це, головно, через об'єктивні причини. Проте, є багато свідчень, що культурна реакція тріумфально виступає по всіх країнах капіталістичного світу.

Розглядаючи події останніх місяців (про Німеччину поки що не будемо говорити), ми зосереджуємо увагу на трьох різних фактах—правда неоднакового діапазону й змісту, але таких, що виявляють загальну тенденцію прогресивного культурного паралічу буржуазної Европи. Перший — заборона австрійської реформістської спілки вільнодумців Австрії; другий—заборона чехословацької революційної спілки безвірників; третій—величезний католицький зліт у Відні. Ці факти з виключною яскравістю сигналізують величезний політичний натиск рясоносної реакції, що, безумовно, почуває приплив особливої сміливості у зв'язку з німецькими подіями і, звичайно, зустрічає на своєму шляху раду підтримку і від буржуазної держави, і від головної агентури буржуазії—соціал-демократії, що знову й знову демонструє всю глибину свого зрадництва на кожній ділянці класової боротьби.

Заборона реформістської спілки вільнодумців у Австрії (у червні 1933 р.) і чехословацької революційної спілки безвірників (СВАЦ пролетарських безверцу) належить цілком до цього ланцюга явищ загнивання капіталістичної системи і суспільного здичавіння, яке несе оскаженіла буржуазія.

З удара проти революційного безвірництва звичайно починається похід буржуазії проти революційного пролетаріату.

Ще в „демократичній" Німеччині декретом президента з 4 травня 1932 р. було заборонено ІПВ і німецьку спілку, і невзабаві розляглася хвиля фашистського терору. Теж саме ми спостерігаємо в Чехословаччині, де заборона СВАЦА стала за один із перших і серйозних ударів фашизованої буржуазії по масових революційних організаціях чехословацького пролетаріату.

Таке явище не трудно пояснити. Буржуазія добре розуміє те значення, яке має підрив релігії у загальному процесі класового пробудження пролетаріату, його революціонізування. З другого боку, в цих актах позначається те виключно-запобігливе ставлення, що його буржуазія виявляє до церкви. Зрозумілий також і той факт, що, наносячи удар по революційному крилу безвірництва, буржуазія на першому етапі обминає реформістське крило, бо небезпечне, на думку буржуазії, саме революційне безвірництво, тоді як реформістські „спілки вільнодумців", які не ведуть антирелігійної пропаганди серед вірян,— такі спілки не загрожують панівному класу, поки членські маси цих спілок підкоряються благомислящим ватажкам. Коли ж членські маси цих організацій перестають коритися—буржуазія розгромлює і реформістські спілки, як це бачимо в Австрії.

Спілку вільнодумців Австрії, секцію реформістського інтернаціоналу вільнодумців, заборонено в червні 1933 року. До заборони вона налічувала щось із 20 тисяч членів, переважно соціал-демократів. Заборону було декретовано зараз же після підписання конкордата з Ватиканом за планом тієї клерикалізації, яку з такою інтенсивністю запроваджує уряд Дольфуса. Що заборона спілки є лише

перший крок у цілій серії заходів — це було видно зарані. І справді. Через деякий час (25 серпня) уряд Дольфуса опублікував надзвичайний указ про „придушення демагогічної пропаганди на релігійному грунті“ та „консолідацію моральних відношень“. Закон цей передбачає ряд серйозних обмежень і ускладнює процедуру виходу з церкви, зокрема він оголошує недійсними масові виходи з церкви (у зв'язку з забороною спілки такі масові виходи стали дуже поширеним явищем). Крім того надзвичайний закон наказує—через три місяці після подачі яким-не будь громадянином заяви про вихід з церкви, відвідати його дома і вияснити, чи не розкаявся він у своєму проступку. (При цьому, очевидно, йому дають зрозуміти, що його впертість може викликати для нього великі неприємності) Навряд чи доводиться сумніватися, що закон з 25 серпня є далеко не останнє слово „культурних досягнень“ австрійського уряду. У виступах державних і церковних керівників на міжнародному зльоті католиків у Відні, (про що докладніше скажемо нижче) говорилося про це досить красномовно.

* * *

Коли в Австрії заборонено реформістську спілку, очевидно, через те, що там немає самостійної організації революційного безвірництва, а революційна опозиція внутрі спілки розвивала енергійну діяльність, то в Чехословаччині заборонено виключно СВАЦ, ніякою мірою не зачеплено реформістський „Бунд“. Заборона сталася 27 липня. Зараз же по всій країні було проведено масові труси і конфіскації у всіх приміщеннях спілки, при чому нерідко, не знаходячи відповідного матеріалу, конфіскували матеріали інших пролетарських організацій.

Чим цей закон мотивує фашистівський терористичний захід, санкціонований до речі і групою соціалістичних міністрів, які входять до складу коаліційного уряду Чехословаччини? Що ставиться в провину СВАЦУ?

Спілка,— говориться в декреті,— порушила свій статут тим, що організувала дитячі й жіночі відділення при місцевих організаціях і надсилала прес-бюлетені органам друку; далі—в своїх обіжниках центральна управа називала нижчі провінціальні організації не „обласними“, а „окружними“ і це також є порушення закону. Далі в списку „злочинів“ СВАЦА зазначено такі, як організація дитячої антирелігійної маніфестації, влаштування доповідів з діапозитивами і грамофонними платівками „руського походження“, а також радянських фільмів, які мовляв, проводять у маси пролетарську ідеологію і тим самим підривають вплив антирадянської агітації. Нарешті, за „злочин“ СВАЦА вважають його зв'язок з ІПВ.

В усіх цих немов би смішних за безсоромністю і нахабством пунктах приховується, безперечно, дуже несмішна політика чорносотенства і реакції, що день у-день наростає. Недарма старий Масарик, незмінний президент Чехословаччини—ця, за фашистською рекламою, „совість европейської демократії“, цей „стовп вільнодумства і культури“,—недарма він, виступаючи під час святкування 1100-річного ювілею першого християнського князя Богемії Пшибіни, заявив:

> „Наше свято словаків і чехів примушує нас усвідомити значення релігії не тільки за стародавніх часів, але й за наших часів.“

Протягом багатьох років чехословацька республіка насаджує християнство, переслідуючи антирелігійний рух за найближчої участі соціал-демократичних міністрів—Чеха і Майснера. Але тому, що паліативні заходи не допомагали і СВАЦ розвивався,— ватажки чехословацького католицизму, підбадьорювані прикладом своїх сусідів—Польщі, Німеччини, Австрії— вимагали повнотою і остаточно розпустити всю організацію.

Що являв собою СВАЦ під час розпуску? За даними секретаря спілки Ріхтера, що доповідав IV з'їздові СВАЦА в Празі весною цього року, чисельний склад його був такий: СВАЦ, що налічував 1931 р. у момент об'єднаного з'їзду 46[illegible] місцевих груп, весною 1933 р. об'єднував уже 653 групи (збільшився майже на 50%). Німецьких груп, замість 80, було весною цього року 120. Членів, що сплачували внески, в організації було 22.235. Це становить зростання на 10%

проти 1931 р. За відомостями т. Ріхтера це невелике збільшення членів, які сплачують внески, пояснюється величезним безробіттям і збіднілістю словацького пролетаріату. За два роки одна лише центральна управа спілки провела 527 відкритих зборів, на яких було 63.000 чол. Видано багато брошур загальним тиражем 122.500 примірників.

Отже, як бачимо, СВАЦ при всіх його досягненнях далеко ще не був тією могутньою масовою організацією, якою він повинен був бути. Але церква та її покровителі — соціал-демократичні й буржуазні міністри — „дивилися в корінь". Вони бачили тенденції розвитку організації на загальному фоні різкого підвищення протягом 1931—32 р. революційної активності чехословацького пролетаріату. І ця тенденція лякала буржуазію і церкву; лякало їх серйозне збільшення виходів із церкви, зростання антирелігійного руху в таких пунктах де, здавалось би, позиції церкви були абсолютно непорушні, як, наприклад, у Словакії та на прикарпатській Україні. Ліквідуючи організацію безвірників, буржуазія сподівалася завдати нищівного удару самому рухові революційного безвірництва

Разом з тим заборону СВАЦА треба розглядати як одно з кілець генерального терористичного походу чехословацької буржуазії проти революційних робітничих мас, який виявляється в розгоні і забороні зборів та мітингів, у найлютішій попередній цензурі комуністичної преси, у забороні цілого ряду газет (тимчасово чи назавжди), як, наприклад, „Руде Право", „Форвертс" в Райхенбергу; „Інтернаціонале" в Аусcігу, у розпускові Міжробдопомоги, комсомола тощо.

Отже акт з 27 липня має величезне значення як частина походу проти революційного пролетаріату—з одного боку, і як величезний крок у справі клерикалізації країни—з другого.

Реформістський Бунд вільнодумців Чехо-Словаччини був по той бік барикад, у таборі ворога, в об'єднаному фронті Масарика — Мейснера — Лебенгарда. Він прокладав шлях фашизмові. Протягом багатьох років „Бунд" зривав єдиний антиклерикальний фронт. Орган цієї спілки „Der freie Gedanke" (1-го серпня) не приховував свого задоволення декретом уряду про розпуск СВАЦА тому, що через це Бунд „знову стає єдиною німецькою організацією вільнодумців Чехословаччини". При цьому, в одному невеличкому дописі орган Бунда тричі підкреслив, що ліквідований СВАЦ — „комуністична видумка", тобто цей орган повторював поліційну версію чехословацького уряду і підкреслював тим самим „юридичну обгрунтованість" розпуска СВАЦА. І не то що протесту, жодного слова критики не було на сторінках цієї „Вільної Думки" з приводу заборони.

Так само ні одного слова не сказав цей журнал про ту справжню масову хвилю обурення й протесту, якими відповів робочий клас Чехословаччини — і комуністи, і рядові члени соціал-демократичної партії, і безпартійні, у тому числі й багато членів того ж Бунда і цілих його організацій, а також окремі інтелігентські групи.

Цей протест вилився у форму масових розривів з церквою (наприклад, у Жижкові за кілька днів—384 чол., в Браунау— 100), масових зборів і резолюцій протесту на численних підприємствах (наприклад, на металозаводі Лінцера в Райхенбергу, на величезних шахтах округа Кладно), багатьох заяв протесту від громад з ініціативи комуністичних членів муніципалітетів (наприклад, у Ней-Кеніг-греці, Кунерсдорфі), вилився у форму протесту багатьох місцевих груп реформістської спілки Бунда, у форму антирелігійних написів на стінах, видання листівок і газет тощо.

Католицькі свята у Відні (від 7 по 13 серпня), формальним приводом до яких був 250-річний ювілей „визволення Відня від турок", були підсилені політичною маніфестацією. Посилання на історію та історичні спогади у промовах рясоносних і цивільних промовців були протягом усього свята неначе фоном для міркувань на дуже актуальні політичні теми.

Зовнішньо свято відбулося з виключною урочистістю. Готувалися до цього свята більш року, асигновано було необмежену суму грошей, мобілізовано було не тільки увесь церковний, але й увесь державний апарат. У ці дні Відень фак-

тично був під знаком хреста: у театрах улаштовували вистави на релігійні теми, було організовано різні виставки релігійного мистецтва і церковного приладдя тощо. Здавалось, що в ці дні у Відні відбувається величезна оперета на церковницьку тему. Але режисура цієї нової віденської опереги доклала всіх сил, щоб перетворити її на серйозну „возвишенну" виставу. У ці дні у Відні було повно попів найрізноманітніших гатунків і національностей. Зліталася зграя кардиналів і архієпископів із католицьких країн: польський кардинал архієпископ Хлонд, венгерський Шереді, французький Вердьє; прибув також спеціальний папський легат кардинал Лафонтен і багато інших, нижчих рангом. Не було тільки представників католицького світу Німеччини з тієї простої причини, що їм гітлерівський уряд не видав закордонних паспортів. Не було німців і серед гостей, хоч з інших країн з'їхалося їх кілька десятків тисяч. Гітлер демонстрував цим проти непокірливої Австрії, і католицький єпископат у Німеччині підкорився, обмежившись спеціальним привітальним посланням, що його ухвалив пленум архієпископів у Фульде.

Маленька Австрія, наперекір заяві її канцлера Дольфуса, є не суб'єкт, а *об'єкт* політики. Гітлер намагається включити її до складу третьої імперії і тим самим надзвичайно зміцнити стратегічне й політичне значення Німеччини і забезпечити німецькому імперіалізмові вихід на Південь, до басейну Дуная і т. ін. Ні Італія, ні Франція погодитися з цим не можуть, не кажучи вже про Польщу і Чехо-Словаччину, хоч кожна з цих держав має на це свої засновки. Операція „аншлюса", що здавалась Гітлерові дуже близькою до здійснення, відсунулася далеко. Австрія з її теперішнім урядом, захищаючи свою політичну самостійність і незалежність від Гітлера, боронить інтереси аграріїв і промисловців і ставить рішучий опір, за допомогою Італії та Франції, щоб не дати Німеччині перетворити її „на десяту провінцію Прусії".

Відбиваючи атаки німецького фашизму, сама австрійська буржуазія провадить політику фашизації країни. Вона веде генеральний похід проти всіх революційних організацій, забороняє комуністичну партію і комуністичну пресу, забороняє масові революційні організації (зокрема—про заборону спілки вільнодумців ми вже говорили вище). Провадиться загальний наступ і на робітничий клас, на зарплату і умови праці. Фактично цілком ліквідовано парляментаризм. Безперервно зміцнюють загони австрійського фашизму, знаменитого Хеймвера, куркульско-фашистської організації, на чолі з князем Штаренбергом, що додержується італійської орієнтації.

У цьому процесі фашизації Австрії дуже видну роль відограє церква. Австрія—країна в основному католицька. Християнсько-соціальна партія майже безперервно протягом всього післявоєнного періоду була у влади: найвидніші її керівники стояли на чолі уряду, як, наприклад, Зейпель, що недавно помер. Не зустрічаючи ніякого опору від соціал-демократії (що й досі має вирішальний вплив серед робітничих мас Австрії і налічує одну третину мандатів у парляменті), уряд Австрії протягом останніх років вів рішучий курс на клерикалізацію країни, а весною цього року склав конкордат з Ватиканом. Зліт попівства з приводу 250-тиріччя визволення Відня від турок повинен був на думку австрійської буржуазії стати за найважливіший чинник щодо фашизації та клерикалізації країни.

Водночас цей зліт цілком яскраво виконує і іншу функцію: мова йде про щось більше, ніж фашизація і клерикалізація однієї Австрії. Мова йде про остаточне перетворення Австрії на форпост генерального наступу католицької реакції на міжнародний більшовизм, про нове інтенсивне зміцнення „хрестового походу" проти Радянського Союзу.

Дуже й дуже багато чути було на католицкому зльоті закликів до нещадної боротьби проти червоної небезпеки і до викорчовування всього, що загрожує релігії й католицизму. Також багато чути було красномовних вигуків про „новий дух, що повинен врятувати Европу" та про те, що „католицька Австрія є опора цього нового духа". Канцлер Дольфус, якого европейські події зробили на деякий час одною з центральних фігур европейської політики, використав католицькі свята у Відні для того, щоб декларувати про ті „нові ідеали", які

австрійський уряд хоче здійснити і відзначити глибину й силу зміцнюваного блока всіх консервативних сил, перетворення держави на опору релігії і церкви. Чи можна все це висловити яскравіше, ніж зробив канцлер Дольфус у своєму виступі? Він заявив:

„Саме зараз ми згадуємо про події, які мали величезне значення для нашої країни: ювілей церкви св. Стефана, який нагадує нам про вищий розквіт християнсько-німецької культури й визволення християнського Заходу від смертельної небезпеки, що загрожувала йому 250 років тому. То були часи коли нарід і справжня віра святкували своє з'єднання. То були століття, коли в нашій країні панувала християнсько німецька культура *Ми не дозволимо більше нікому говорити, що це були часи „темного" середньовіччя. Ні, то була епоха вищого розквіту німецької культури*". (Бурхливі оплески).

І саме наша історія показує нам шляхи, якими повинні ми йти зараз у нашому державному, громадському й господарчому житті".

Дольфус нагадує, що вже є готова схема християнсько-німецької держави, за якою і треба реформувати Австрію. Ця схема є... папська енцикліка „Сорок років тому", опублікована в 1931 р.

„Нам треба суворо додержуватися останніх енциклік св. отця. Саме вони є наші покажчики у справі реорганізації нашої державності. Теперішній уряд єдинодушний в своєму рішенні щодо оновлення держави і господарства в християнсько-німецькому дусі (бурхливі оплески). В основу нашого конституційного життя ми кладемо ті форми й принципи, що так прекрасно викладені в енцикліці „Сорок років". Ми горді свідомістю, що ми—перша країна, яка по-справжньому відгукнулася на заклик цієї чудової енцикліки, і перша перетворює її на дійсність."

Дольфус гордий не тільки з того, що він *думає* робити, але й з того, що *уже зробив* на шляху до створення цього „царства божого на землі". Він рапортує:

„Наш уряд дав уже немало доказів того, що він справді піклується про оновлення нашого народу та придушення всього, що шкодить його духу і звичаям. Ми запровадили посилений догляд за органами преси також і з погляду моральності, ми видали декрет про релігійно-моральне виховання; ми опублікували закон про обов'язкову участь шкільної молоді у церковних відправах та релігійних церемоніях; ми видали наказ про оборону моральності; ми ліквідували спілку вільнодумців Австрії (бурх. оплески).

У найближчому майбутньому відбудеться ратифікація конкордата із св. престолом. Але як бачите, ми вже зараз повні духу конкордата, духу нерозривного і сердечного співробітництва держави і церкви. І я урочисто заявляю, що уряд гадає негайно взятися до виконання всіх основних пунктів конкордата щодо взаємовідносин між державою і католицькою церквою і, таким чином, уже зараз взятися до практичного здійснення конкордата" (бурхливі оплески).

В ці дні у Відні показово змішувалися плани й ролі: політичні керівники у фраках говорили як попи, і попи в пишному церковному вбранні та кружевних накидках почували себе політичними вождями. Те й друге однаковою мірою правомірне, поскільки ті й другі, об'єднані в найтісніший блок, піклуються про запровадження християнського середньовіччя та мобілізацію християнського Заходу проти „ворогів христових". Промова кардинала архієпископа Інніцера, одного із найспритніших церковних політиканів, що став на чолі „міжнародної акції" допомоги „голодним" в СРСР, на тему про новий священний Союз, хоч і побудована в чисто історичному плані, насичена злободенністю:

„Дві думки зароджуються в релігійного спостерігача, коли він думає про історичні події 1683 року. Велика перемога, що визволила від вели-

чезного культурного і життьового лиха не тільки Відень і нашу Австрію, а й увесь західний світ, *стала перемогою й успіхом дружнього співробітництва християнських народів.*

Папа призвав їх до цього співробітництва, при чому народами керувала не тільки свідомість внутрішнього релігійного братнього зв'язку. Єдиний бог, єдина віра, єдине спасіння єдина милість, єдине життя наповнює їх всіх, робить їх дітьми божими, робить їх братами, наштовхує їх до загальних думок, до загальних справ у дусі християнської любови до ближнього Чи повинен я говорити про ті могутні нові джерела сил, що нині відкрились би перед теперішнім Заходом, що хворіє на багато хвороб, з яких господарська не є найсерйозніша, якби християнські народи та їх уряди усвідомили б цю глибочезну внутрішню братерську зв'язаність і змогли б надати їй зовнішньої форми в образі *нової справжньої священної спілки* (особливо підкреслено в „Рейхспост"—І. Е.).

Реальне значення цих слів, очищених від „божественного" словоблудія,— цілком зрозуміле і навряд чи потребує доповнень і коментарів. Це заклик кардинала архієпископа до створення *„нової справжньої священної спілки"* Зміст і мета цієї спілки і так добре відомі з ідеї антирадянського „хрестового походу", зовсім ясно випинаються в промові польського кардинала Хлонда про роль польського короля Яна Собеського при небезпеці, що йшла „з Азії" та „зі Сходу". Це, бачте, „історична параллель", „1683 рік" висувається як ідеологічна база для пропаганди експансії на червоний „Схід"... сучасний.

Що ця „нова справжня священна спілка" повинна бути скерована проти Радянською Союзу—це цілком зрозуміло. Войовничі промови попів у Відні недвозначно намічали поновлення в найширшому масштабі „хрестового походу".

Ще 19 серпня, тобто за три тижні до зльоту, в „Оссерваторе Романо", у статті головного редактора Делла Торре про наступні ювілейні свята досить конкретно й відверто ставилося питання саме про організацію хрестового походу. „Оссерваторе Романо" пише, нагадуючи про події 1683 року:

„Зараз ворог уже зовсім не той.. і прапори не майорять тепер на полях боїв. Але так само, як колись сапери Кара-Мустави підводили міни під табір християнських військ, так і зараз ворог підкопується під існуючий порядок і загальний мир. Маємо повну історичну схожість, щоб усвідомити лихо і найти невідкладних засобів до спасіння. Коли егоістичні інтереси окремих груп стануть сильніші за свідомість загальних інтересів і розуміння завдань спільної роботи народів, то моральна й політична криза поставить народи під величезну загрозу, яка нині йде на Захід зі Сходу".

А „Рейхспост" напередодні зльоту пише:

„Найважливіше, величезніше питання, перед яким стоїть християнська Европа і може в першу чергу ми, німці,—це питання про те, чи вистачить у християнських народів сили й солідарності, щоб усунути нависнувшу над ними страшну небезпеку і чи усвідомить німецький нарід свою велику культурну місію в Европі. І, коли католицький з'їзд стоїть на базі історичних подій, то не останньою мірою з тієї причини, що історичні аналогії надзвичайно багатозначні для сучасності".

Отже католицькі свята у Відні мають цілком ясне й закінчене завдання. Вони стали наче пробною мобілізацією церковно-католицької контрреволюції в її поході проти революції і в організації священного походу проти СРСР Цей зліт ставив собі завдання—високо підняти чорний прапор міжнародної антирадянської акції і—висловлюючись словами Інніцера — закликати до створення „Нової священної спілки"—очевидно з новими завданнями, що відповідали б сучасності.

Віденські свята дали можливість керівникам держави, в якій переплелися як в єдиному вузлі суперечності імперіалізму, прочитати декларації про перетворення цієї держави на форпост церковної реакції, і тим самим зміцнити своє політичне становище у Европі. І, справді, трудно знайти чіткіщі промови, відвер-

тіші докази тієї безодні, в яку котиться капіталістична культура, ніж зізнання керівників „цивілізованої" держави. Віденські свята мали й побічну мету, що визначається взаємовідносинами капіталізму і гітлеризму. А саме: ці свята повинні були, на думку Ватикану, демонструвати перед Гітлером міць міжнародного католицизму і тим самим підвищити собі ціну у тому торзі, який папа провадить з Гітлером з питання про права і привілеї католицької церкви Німеччини.

Як же реагує австрійська соціал-демократія на цей шалений похід церковної контрреволюції в спілці з фашизмом, та соціал-демократія, що в одному Відні збирає до половини всієї кількості голосів на виборах у парламент чи до місцевих самоврядувань, або ж 1/4 в усій країні, і яка досі, через ліву демагогію Бауера, Адлера і К° зберігла ще чималий вплив серед робітничих мас Австрії? Чи розкриває вона фашистську природу церкви, чи закликає до відсічі?

У нашому розпорядженні є цінний документ, який покаже нам австро-марксизм на ввесь його зріст. Ми говоримо про статтю, що передовою вміщена у центральному органі австрійської соціал-демократії „Арбейтер Цейтунг", в нумері за 7 вересня, тобто в день початку свят у Відні. Стаття має багатозначний наголовок „Каталицизм на роздоріжжі".

Основні настанови статті такі:

„У Німеччині жорстокої поразки зазнав не тільки войовничий соціалізм, але й войовничий католицизм".

І газета розвиває це оригінальне твердження, що підводить знак рівенства між долею соціалізму й католицизму у фашистській Німеччині („Арбейтер Цейтунг" об'єднує у рубриці „Социализм" і соціал-демократію, і компартію, говорячи про одну й другу як про такі, що зазнали поразки, хоч „А.-Ц" добре знає, що ні про яку тяжку поразку компартії не може бути мови). „Арбейтер Цейтунг" пише:

„Католицька партія центру, що вже за кайзера була значною силою, а в німецькій республіці стала вирішною, розбита також, як і німецька соціал-демократія. Конкордат, укладений між римською курією та третьою імперією, забезпечує за католицькою церквою в Німеччині тільки можливість вільно діяти в узькій церковній галузі, але позбавляє її того впливу на справи державні й громадські, який вона використовувала так владно протягом десятиріч. Гітлер відмовив видати німецьким католикам паспорти для поїздки до Австрії, відсутність католиків із Німеччини показує, що німецький націонал фашизм поставив у зовсім нове становище не тільки соціалізм, а й католицизм".

І справді. Як відомо ліквідація центру в Німеччині викликана передусім завданням консолідації сил монополістичного капіталу і найменшою мірою є заходом, що скерований проти католицької церкви. Сам Ватикан, що добре орієнтується в тому, що корисно і що шкідливо для католицизму, санкціонував розпуск центру, тому що на думку „Тан" *папа вбачає в Гітлері єдину політичну силу, здатну поправжньому і до кінця боротися проти більшовизму*". Щождо окремих ексцесів з деякими діячами католицизму (вірніше—партії центру), то на них отці католицької церкви серйозно не зважають. Чи не ясно після цього, що концепція, „А. Ц" є не що інше як суцільна фальсифікація, але вона потрібна фашистам для доказів їхніх тез і вони, не роздумуючи, до цієї фальсифікації вдаються. „А. Ц." говорить:

„Коли б католицька церква була не що інше, як громада віруючих християн, то вона повинна була б у цьому новому поганстві побачити свого смертельного ворога і боронити від нього свої етичні норми тобто норми, що поріднюють християнську етику з соціяльними поглядами демократії й соціалізму, разом з цією демократією і соціалізмом".

Отже „А. Ц.", виразник думки австрійських соціал-демократів, не тільки визнає спільність християнства і соціалізму, але й не приховує своїх прагнень вста-

новити щільний зв'язок з церквою як рилігійною громадою, у „боротьбі", яку соціал-демократи, гадають вести проти фашизму.

Але католицька церква, на жаль соціал-демократів, „не тільки громада віруючих", а вона разом з тим і величезна організація влади. І як така вона знаходить у фашизмі щось для себе привабливе. А саме—фашизм приваблює її тим, що знищує волю сумління й віри, ліквідує свободу науки, викорінює матеріалізм, знищує рух вільнодумців серед робітників тощо Нарешті: „Хоч фашизм і не припускає впливу церкви на державні справи (це в корені невірно — І. Е.), він з другого боку використовує релігійність людності як засіб тримати маси в покорі; так, як це робив старий абсолютизм. Хіба Мусоліні не наказав повісити в усіх шкільних класах хрест і хіба не запровадив він релігійне навчання в учбові плани, хіба не повернув він папі, хоч і карликову, але цільну державу — Ватикан? І хіба Гітлер зараз же після розгрому центру не був готовий скласти з папою конкордат і забезпечити конфесіональний характер школи?

Соціал демократія ставить церкву перед дилемою:

„Або згідно з принципами християнської етики"—разом з демократією і „соціалізмом" проти „жорстокого антихристиянського панування фашизму," „або спілка з фашизмом для знищення вільнодумства".

Католицизм, бачите, стоїть на роздорожжі, він може—по концепції австромарксистів—відограти прогресивну роль і соціал-демократія умовляє церкву повернути в бік блоку з благочестивими соціал-демократами і тікати від шкідливих поганинів фашизму. Для більшої переконливості „А. Ц". посилається на історичні прецеденти, доводячи церкві, що встановити співробітництво з соціал-демократами—це в її ж інтересах.

> „Сполучені Штати Америки і Росія (дореволюційна.—І. Е)—дві величезні держави серед тієї великої сім'ї народів, які протягом століть являли собою державну підпору християнської культури. В Америці церква відокремлена від держави. Ніякі привілеї її не охороняють... Але саме необхідність зберегти свої позиції у вільному змаганні з іншими світоглядними організмами зміцнила сили американського католицизму і католицизм в Америці розвинув велике організаційне й духовне життя і чимало збільшив своїх прибічників. У православній церкві в царській Росії було якраз навпаки. Вона була у щільному контакті з деспотичною владою царату. Церква мала там дуже багато привілеїв І служила царатові. Тому то свою ненависть до царської влади народ переніс і на церкву. Як тільки повалено було царат, разом з ним упала і православна церква, позбавлена будь-якої підтримки народних мас. Католицизмові доводиться тепер вибирати один з цих шляхів. Церква може свідомо відмовитися від своїх особливих привілеїв і довірити свою долю демократії, яка оберігає всякі світогляди. Але вона може піти також і іншим шляхом, а саме—щоб забезпечити монополію свого вчення, вона може стати спільницею фашизму, але завтра ж зазнає одної з ним долі. Рішення—за церквою".

Що соціал-демократія посилено закликає церкву піти по першому шляху, це видно й без багатьох слів. „А. Ц." говорить:

> „Церква звикла мислити сторіччями. З досвіду свого вона знає, що ніякий деспотизм не вічний, що рано чи пізно приходить час, коли люди знову хотять стати вільними й вона повинна також знати, що в цей час падає всяка сила, яка підтримує цей деспотизм".

Два з половиною роки тому, коли Пій XI опублікував свою знамениту енцикліку „Сорок років", обстанова в Европі була не та, що тепер, але вже тоді ця ж сама газета австро-марксистів, аналізуючи папську енцикліку, писала:

> „У той час, коли буржуазія провадила свої великі бої проти абсолютизму й феодалізму, церква стояла на стороні абсолютизму й феодалізму, а потім, коли, не зважаючи на її кроки, вона, буржуазія, все ж перемогла,

церква приладналася до буржуазного громадського ладу. Те саме й зараз: у боротьбі робітничого класу проти капіталістичної буржуазії церква стає ще на бік буржуазії, але в міру того, як буде перемагати робітничий клас, церква зуміє приладнатися до нового ладу, якщо вона не захоче загинути разом з капіталістичним суспільством. Вона говорить зараз іншою мовою, ніж вона говорила сорок років тому. Але вона зовсім інакше заговорить у майбутньому".

Уже тоді, за доби Брюнінга у Німеччині й демократичного парламентаризму (під захистом християнсько-соціальної партії) в Австрії соціал-демократія докладала всіх сил до того, щоб схилити церкву до прямої, постійної довгочасної спілки. Соціал-демократія, як головна агентура буржуазії в лавах робітничого класу, побоювалась, як би явний перехід церкви на сторону фашизму не призвів до повної дискредитації самої церкви серед віруючих мас. Ось чому соціал-демократію завжди непокоїли неприховані симпатії церкви до фашизму. Але тому, що факти є факти, соціал-демократія, бачучи як церква все ближче пристає до берега фашизму, намагається врятувати хоч те, що на її думку ще можна врятувати—вона рятує репутацію релігії серед мас, вона вдається до чергової фальсифікації, розподіляючи церкву на „громаду віруючих", яка, мовляв, антагоністична до церкви як до „величезної організації влади". Соціал-демократія підкреслює свою прихильність до релігії та повагу до неї і до „християнської етики", вона навіть „доводить" єдність ідеалів соціалізму і релігії—все для того, щоб перетягти на свій бік, на бік буржуазної демократії, цю саму, як говорить „А. Ц." величезну організацію влади". Вона закликає церкву не ставати на небезпечний для неї ж, для церкви, шлях—на шлях блоку з фашизмом.

Соціал-демократія почуває себе внутрішньо зв'язаною з церквою, вона заранї прощає їй всі гріхи, амністує її злочини. І недарма протягом всього католицького зльоту у Відні „А. Ц." ні одним словом не розкрила класової природи самого зльоту і соціальної функції церкви на службі фашизму.

* * *

Шквал фашистівського чорносотенства і середньовічного дикунства заливає капіталістичну Европу. Шукаючи виходу, оскаженіла буржуазія палить, громить, рубає сокирою голови, мільйони пролетарів перетворює на рабів, озброюється, провокує, нахабніє; церкви всіх гатунків благословляють безумства капіталу, святою водою освячують його мерзоти.

А в цей час соціал-демократія, як вірна, але зашолудивіла собака, філософічно лицемірно жалібно скавчить про те, що церква, мовляв, сама себе губить, зв'язуючись із фашизмом.

І, звичайно, ніякісінького протесту,—реформістський інтернаціонал вільнодумців фактично капітулює по всьому фронту, ліквідує свій центральний орган і вустами свого ватажка, проф. Гартвіга, робить пречудову за принципіально холуйською настановою заяву:

„Обставини примушують нас припинити вихід нашого журналу. Досі, не зважаючи на матеріальні жертви, нам удавалось триматися, але *ці жертви стали віднині безглуздими.* Рух вільнодумців досі йшов парламентськими шляхами. Ця епоха закінчилася. Рухові виходу з церкви зараз поставлено перепони, тобто примусові форми виховання молоді... Виникає навіть питання наскільки взагалі доцільно існування зараз власної організації вільнодумців"

І далі—не менш чудове визнання:

„Бо рух вільнодумства досі був лише доповненням партійної організації (с.-д.), яка з тактичних міркувань ухилялася від світоглядних дискусій. *Партійний апарат втратив своє значення*, бо його функція була пристосована до парламентської боротьби. *З ліквідацією парламента сама партія (с.-д.) втрачає своє значення*".

Повний крах по всьому фронту, мерзотність, найганебніше й найцинічніше з політичних банкрутств, послідовне завершення кола зрадництва.

І в світлі історичної перевірки чудово виправдав себе той марксистсько-ленінський аналіз, який ще 1930 р. на IV конгресі І. В в Боденбасі—Тичині зробили революційні делегати на чолі з радянською делегацією, коли виключили з лав ІПВ махрових зрадників робітничого класу і революційного атеїзму—Гартвіга Сіверса, Ронцая та Лебенгарда. Наступний у недалекому майбутньому в Парижі V всесвітній конгрес інтернаціоналу пролетарських вільнодумців, який виріс у велику масову організацію з 23 національними секціями (замість 4—5 1930 р.) і який, не зважаючи на ряд дуже серйозних помилок і хиб, домігся величезних політичних успіхів як один із загонів світової революційної армії, дасть повну і всебічну оцінку і генеральному хрестовому походу церкви та фашизму, і тій лакейській, собачій ролі, яку в цьому поході відограє друга рука монополістичного капіталу—соціал-демократія.

Б. Т.

„ЧИ НЕМАЄ ТОЛСТОГО ПОЧИТАТИ“?

На заводі ім. Сталіна (Сталіно) партійна та професійна організації наприкінці листопада організовували культурний похід за чисту робітничу кватирю та гуртожиток, за книжку, газету, радіо в робітничому житлі. Та в поході цьому зовсім забули за антирелігійну роботу. А вона повинна посідати одне з перших місць у будуванні соціалістичного побуту.

Ця хиба трапилася тому, що на заводі немає безвірницької організації, що заводський провід зачедбав антирелігійний фронт.

Культробітник цехпрофкому доменного цеху такої думки, що релігійних у цеху вже немає. Висловив він цю думку в червоному кутку цеху. В цей момент підходить до бібліотечки робітник доменник і питає:

— А чи немає у вас Толстого почитати: „Исповедь“ або „В чем моя вера“?

Бібліотекарка байдужо відповіла, що немає. І ні вона, ні культуробітник не звернули уваги на цього читача, не задали собі запитання—чого це йому саме така релігійна творчість цікава, не порадили йому антирелігійної літератури. У розмові з цим робітником виявилося, що він раніше був під впливом секти, тепер відійшов від неї. Толстого ж порадили йому почитати сектанти! І от на явний пропагандистський хід класового ворога наші культробітники ніякісінької уваги. Немов вони не активісти комуністичної освіти, а сторожа біля книжок!

Робітник після розмови з антирелігійником, якого випадково зустрів, зацікавився статтею Леніна про Толстого. Але цієї книжечки не знайшлось в бібліотеці.

Цей факт дуже показовий. Треба добре перетрусити й отакі бібліотеки і отаку бібліотечну „культ“ (?) роботу.

А про те, як одна-дві антирелігійні лекції збуджують інтерес у робітників до творів Леніна, до антирелігійної літератури, як підносять класову пильність робітничої маси, може свідчити бібліотечка мідницького цеху металургійного заводу ім. Томського в Макіївці.

В цеху протягом останніх двох місяців відбулося дві антирелігійні лекції. Ці лекції позначилися й на цеховій бібліотечці. За цей час з усього числа виданих книжок антирелігійна література становить 20%.

В мартенівському ж цеху, де антирелігійних розмов давно вже не було, антирелігійної літератури видано тільки 3%.

В мідницькому цеху робітники виявили двох сектантських агітаторів з темним минулим, викрили їх, як агентуру класового ворога і сектанти втекли з заводу.

Коли б на цих двох заводах поставити як слід антирелігійну роботу, то робітнича маса побачила б конкретний зв'язок між релігією і агентурою класового ворога,

остаточно викрила б та вичистила релігійницьку агентуру класового ворога з заводів і вирвала б з релігійних пут відсталих робітників, що перебувають під впливом цієї агентури. А до речі сказати, в Макієвці сектантів налічується до 800 чол., і більшість їх працює на шахтах та заводах.

Л. Ч.

НЕДОСТАТНЯ ВІДСІЧ

У Краматорському (Донбас) немає міськради СВБ. Є оргбюро, але роботи його покищо не видно.

В самому місті Краматорському релігійних організацій та молитовних будінків немає. Проте, по сусідніх селах, як от у Суровій, є баптистські громади, які намагаються втягати до себе відсталих робітників. Серед робітників металургійного заводу є баптисти, це визнає завком Але як безвірники відривають від секти цих робітників,—профорганізація не знає. На антирелігійній ділянці тут дуже спокійно.

Завком стривожився тільки тоді, коли в електричному цеху баптистський проповідник відверто почав збирати в цеху під час обідніх перерв відсталих робітників, читати їм сектантську літературу й агітувати проти господарсько-політичних кампаній. Він зумів привернути до секти до 20 робітників.

Завкультсектору завкому т. Самойлова провела на цехових зборах дві антирелігійні розмови, загальні збори виключили баптиста з профспілки і на цьому поставили точку. Баптист і далі працює, але відвертої агітації не провадить, а чи агітує він потай — цим ніхто не цікавився. Відтоді в цеху антирелігійних розмов не провадиться.

От, у ливарному цеху працює дуже релігійний баптист Товсторебров. У нього за плечима вже до 30 років виробничого стажу. Працює він акуратно, виконує виробничі завдання, але робить усе автоматично, як зовнішній обов'язок, як не своє. На виробничих нарадах завжди мовчить: клуб, театр, газета, суспільна робота,—для нього заборонені релігією.

— Тут земне, суєтне, моя душа й думка на небі,—каже він.

І безвірники і культробітник цехкому дивуються, сміються, стискують плечима, але ніхто ні разу не взявся серйозно витягти Товстореброва з сектантських пут. А він кваліфікований робітник, міг би працювати з ентузіазмом, а не рабськи, автоматично. Таких, як Товсторебров, можна знайти в кожному цеху.

На жаль по цехових червоних кутках дуже трудно знайти антирелігійну книжку чи газету, трудно знайти більшовицьке партійне ставлення до релігійних забобонів. По деяких цехах є осередки СВБ, але цехкомосередки та цехкоми вважають, що коли є осередок СВБ, то це і все. А це тільки початок.

Відсіч баптистам, як всяким іншим релігійникам, повинна бути справжня, а не формальна. Агентуру класового ворога треба нещадно викривати, хоч вона й „смирна", а робітників, задурених релігією, треба перевиховувати систематичною антирелігійною пропагандою, втягуючи їх у виробничо-громадську роботу.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ. М. Новицький—відповідальний редактор, Н. Білярчик, І. Гаїбов, Дм. Ігнатюк, А. Івановський, А. Коршіков, В. Петров, І. Поляков, Тех. ред. Н. Гнатченко.

Ціна 40 коп.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА на 1934 рік НА ЖУРНАЛ „БЕЗВІРНИК“

Науково-популярний та методичний орган Центральної Ради Спілки войовничих безвірників України.

ВИХОДИТЬ РАЗ НА МІСЯЦЬ

БЕЗВІРНИК

ДОПОМАГАЄ безвірницькому активові міста й села підвищити свій теоретичний рівень, озброїти актив марксо-ленінським діалектикс-матеріалістичним світоглядом і зокрема теорією пролетарського войовничого атеїзму на ленінському етапі її розвитку.

ПРОВАДИТЬ боротьбу проти перекручень марксоленінської теорії в галузі антирелігійної пропаганди.

ОРГАНІЗОВУЄ безвірницький актив для практичної участі в соціалістичному будівництві та в боротьбі проти релігії та релігійних організацій.

ВИСВІТЛЮЄ питання організації та методики антирелігійної роботи, інформує про безвірницький і релігійний рух на Україні, в усьому СРСР і за кордоном.

ГОЛОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ. Загальний. Філософія (діалектичний матеріалізм у масі). Природознавство. Історія атеїзму Історія релігії. Організація та методика антирелігійної роботи. Антирелігійне виховання в школі й робота ЮВБ. Інтернаціональне виховання та робота СВБ серед нацменів. Досвід місць. Хроніка. Критика і бібліографія.

Кожна організація СВБ на заводі, фабриці, при МТС, у колгоспі, радгоспі, у школі повинна бути передплатником журналу „БЕЗВІРНИК“.

Усі заклади комуністичної освіти: технікуми й інститути комосвіти, робітничі клуби, будинки колгоспника, хати - читальні, а також початкові й середні школи, піонерорганізації, комсомольські осередки повинні включити журнал „БЕЗВІРНИК“ до передплачуваної ними періодики.

Жодного активіста - безвірника, пропагандиста - антирелігійника, керівника антирелігійним вихованням дітей, який не передплатив би журнал „БЕЗВІРНИК“.

„БЕЗВІРНИК“ обслуговує найширші маси культармійців і тому його повинні передплачувати, читати й поширювати комсомольці, учителі, агрономи, лікарі, працівники-активісти радянських, профспілкових, кооперативних та громадських організацій, студенти вузів і технікумів, активісти - робітники, колгоспники й червоноармійці.

Журнал „БЕЗВІРНИК“ видає ДВОУ „УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

Умови передплати: на 1 рік 4 крб. 80 коп., на 6 м-ців 2 крб. 40 коп, на 3 м-ці 1 крб. 20 коп. Ціна окремого нумера 40 коп.

Передплату приймають всі поштові філії України та Радянського Союзу. Поспішайте своєчасно здати замовлення місцевим поштовим філіям.